

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทครอบครัวในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในระหว่าง
คุมประพฤติ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาแนว
คิดทางวิชาการจากเอกสาร การทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัว
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน
3. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
4. แนวคิดเกี่ยวกับงานคุมประพฤติ
5. กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน
 - การคุมประพฤติเด็กและเยาวชนของสำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา
 - สถิติ
 - บทบาทของครอบครัวในระหว่างการคุมประพฤติ
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิด

ในการศึกษาเรื่องบทบาทครอบครัวในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในระหว่าง
คุมประพฤติในครั้งนี้ จะให้ความสำคัญกับบทบาทครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว ใน
การอบรมดูแลเด็กและเยาวชนในระหว่างคุมประพฤติ เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถปรับตัวเข้า
กับครอบครัวและสังคม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก
บทบาทครอบครัวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง จึงได้นำแนวคิดที่กล่าวถึงเรื่องครอบครัวมาอธิบาย ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัว

ความหมายของครอบครัว

The United States Bureau of the Census (1988) แห่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้
คำนิยามว่า ครอบครัว (family) เป็น “กลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยการ

เกิด การแต่งงาน หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ร่วมกัน ลักษณะครัวเรือน ที่นอกเหนือไปจากนี้ถือว่าไม่ใช่ครอบครัว”

สำหรับประเทศไทย คณะกรรมการด้านครอบครัว ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ให้นิยามว่า ครอบครัวเป็น “กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ มีการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งมีการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย หรือทางสายโลหิต และบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา” (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2537)

สุพัตรา สุภาพ (2541, น. 65) ให้ความหมายของครอบครัว หมายถึง สถาบันสังคมที่สำคัญที่สุดและเป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุดและยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เราต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัว โดยครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อ-สกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่าสถาบันครอบครัวเป็นจุดที่ยึดโยงชีวิตคนให้มีเสถียรภาพให้มีคุณภาพมากที่สุดภายใต้ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ และความเอื้ออาทรด้วยการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544, น. 2) ให้ความหมายว่า ครอบครัวเป็นสถาบันและเป็นองค์การสังคม กล่าวคือ ประการแรก มีการกำหนดตำแหน่งทางสังคม เช่น บิดา มารดา ภรรยา สามี บุตร พี่ น้อง ประการที่สอง กำหนดภารกิจที่สังคมมอบหมาย เช่น ให้กำเนิดสมาชิกใหม่ อบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความอบอุ่น เป็นที่พึ่งทางใจ ประการที่สาม กำหนดแบบแผนพฤติกรรม เช่น ความเชื่อ กฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางสังคม พิธีกรรมเกี่ยวกับครอบครัว และประการสุดท้าย องค์ประกอบทางวัตถุ เช่น ครัวเรือน เครื่องใช้ในบ้าน เป็นต้น

อุมาพร ตรังคสมบัติ (2541, น. 4-5) ครอบครัวอาจแบ่งได้เป็นหลายแบบ เช่น แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกอำนาจการปกครอง และวิธีการสืบทอดมรดก เป็นต้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงรูปแบบครอบครัวที่พบบ่อยดังต่อไปนี้

1. ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน
2. คู่สมรสที่ไม่มีบุตร (childless couples) ประกอบด้วย สามีและภรรยา
3. ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว (one-parent หรือ single-parent family) ประกอบด้วยลูก และพ่อหรือแม่ที่ต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกตามลำพัง ทั้งนี้เนื่องจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต หย่าร้าง หรือแยกทางไป หรือแม่ที่เลี้ยงดูลูกนั้นเป็นแม่ที่ไม่ได้แต่งงาน เป็นต้น

4. ครอบครัวบุญธรรม (adoptive family) ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตรบุญธรรม
5. ครอบครัวที่มีการแต่งงานใหม่ (reconstituted family) ประกอบด้วย หญิงชายที่มาอยู่ร่วมกัน โดยฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเป็นหม้าย หรือมีการหย่าร้างมาก่อน
6. ครอบครัวขยาย (extended family) ประกอบด้วยเครือญาติตั้งแต่ 3 ชั่วคนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์กันโดยการเกิดหรือการแต่งงานมาอยู่ร่วมกัน

รูปแบบของครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจ ในเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมครอบครัวทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิต แต่ในเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมครอบครัวไม่ใช่หน่วยผลิตอีกต่อไป เพราะมีแหล่งผลิตเฉพาะ เช่น โรงงาน ฯลฯ เกิดมาแทน ครอบครัวจึงเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวที่สามารถเคลื่อนย้ายไปตามแหล่งผลิตได้ง่าย

บทบาทของพ่อแม่ในการแก้ปัญหาทางคุณธรรมและวัฒนธรรมเมื่อเด็กผิดพลาดไปแล้วด้วยวิธีที่เหมาะสม

สุมน อมรวิวัฒน์ (2541, น. 59-60) ได้กล่าวถึงว่าบทบาทในด้านนี้ของพ่อแม่ จะเปรียบเสมือน “วัวหายล้อมคอก” มีเรื่องน่าคิดว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น แบ่งความชำนาญของครูในการสอนเด็กแต่ละวัย เช่นวัยอนุบาลก็มีครูอนุบาล วัยเด็กก็มีครูประถมศึกษา วัยรุ่นก็มีครูมัธยมศึกษา ต่อจากนั้นก็จะมีครูระดับมหาวิทยาลัย แต่พ่อแม่เน้นเลี้ยงลูกตั้งแต่เกิดเป็นทารก เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว และเป็นผู้ใหญ่ บางครอบครัวนั้นเลี้ยงลูกตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นพ่อแม่จึงมีบทบาทดูแลลูกอย่างยาวนานต่อเนื่อง แนนอนที่สุดในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ เด็กย่อมกระทำผิดมากบ้าง น้อยบ้าง ซึ่งพ่อแม่ที่ดีย่อมต้องเอาใจใส่แก้ไขพฤติกรรมที่ผิดดังกล่าวนั้น อีกทั้งปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ น้อง ก็ต้องร่วมมือกันแก้ไขพฤติกรรมที่เด็กได้กระทำผิดพลาดไป เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว ผู้ใหญ่ต้องใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบในการค้นหาสาเหตุที่ทำให้ลูกมีพฤติกรรมที่ผิดพลาด รู้จักวิเคราะห์ปัญหาให้ถ่องแท้ เพราะบางทีความผิดของลูกมิได้อยู่ในระดับที่รุนแรงอย่างที่คิด บางครั้งพ่อแม่อาจจะวางมาตรฐานความประพฤติของลูกอย่างตามใจตนเองมากเกินไป ไม่สอดคล้องกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ความอดทน ความใจเย็นของพ่อแม่ ความเอาใจใส่ ใกล้ชิดลูก สร้างความไว้วางใจต่อกัน จะทำให้พ่อแม่สามารถจัดประเด็นปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ และหาวิธีแก้ไขปัญหาลูกได้ดี

เมื่อลูกเติบโตแต่ละวัย ปัญหาของลูกก็แปรเปลี่ยนไปตามวัยด้วย พ่อแม่ มีประสบการณ์ผ่านวัยเหล่านั้นมาก่อน ดังสำนวนที่ว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” ย่อมสามารถใช้ประสบการณ์บวกกับ

ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แสวงแนวทาง ที่เหมาะสมในการช่วยเหลือ ลูก และส่งเสริมฝึกฝนให้ลูกสามารถแก้ไขปัญหาโดยตนเองด้วย การอบรมเลี้ยงดูลูกเป็นทั้งศิลปะ และหลักการที่ยิ่งใหญ่ ไม่มีสูตรสำเร็จ หรือทฤษฎีตายตัวสำหรับเด็กทุกคนและพ่อแม่ทุกคู่ ครอบครัว เป็นองค์กรที่ยิ่งใหญ่ของชีวิตมนุษย์ เป็นรากฐานของความเจริญทั้งร่างกายและจิตใจสำหรับ สมาชิกของครอบครัว ครอบครัวเป็นองค์รวมของบุคคลต่างวัย วิธีดำรงและดำเนินชีวิต ความรัก และความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีความเข้าใจ ความเอาใจใส่เป็นสื่อประสาน

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว

การที่สถาบันครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น สัมพันธภาพภายใน ครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะเป็นตัวนำไปสู่ความรักความอบอุ่นภายในครอบครัว ถ้าสมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจต่อกัน ความสุขย่อมเกิดขึ้น ทั้งนี้การเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ได้มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ว่า

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (อ้างถึงใน นางเยาว์ อบสุวรรณ, 2542, น. 15) ได้ให้ข้อคิดว่าการจะช่วยเหลือให้ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีได้นั้น จำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะการสื่อสารพื้นฐานที่จำเป็นต่อความยั่งยืนของสถาบันครอบครัว กล่าวโดยสรุปว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจะผ่านทาง การสื่อสาร โดยเราสื่อสารความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของกันและกัน ซึ่งความสำเร็จ และความล้มเหลวของการสื่อสารในชีวิตประจำวันดังกล่าวจะมีผลต่อความผูกพันที่มีต่อกัน การสื่อสารที่เปิดเผยต่อกันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจกัน และนำไปสู่การเพิ่มความรักความผูกพันที่มีต่อกัน การสื่อสารเพื่อแสดงความต้องการเน้นเรื่องในชีวิตประจำวันถือเป็นทักษะพื้นฐานที่ทุก ครอบครัวควรเรียนรู้และสามารถนำมาใช้โดยไม่ยาก คือ

- 1) การบอกความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ทำให้อีกฝ่ายเกิดความเข้าใจ ที่ถูกต้องว่า เรามีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ไม่เกิดการตีความหรือเข้าใจผิด
- 2) การถามและรับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่าย
- 3) การแสดงความชื่นชมและขอบคุณ แม้ความหวานชื่นในชีวิตจะลดลงไปเมื่อคนเรา อยู่ด้วยกันนาน ๆ แต่สัมพันธภาพที่ดีก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น

เพ็ญศรี พิชัยสนธิ (อ้างถึงใน โสภา พิชญะโสภณ, 2542, น. 15) ได้กล่าวถึงวิธีการ สร้างความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว ดังนี้

- 1) ให้ความสำคัญต่อกันและกันและเคารพนับถือกันตามฐานะ เช่น สามียกย่องภรรยา ภรรยาให้เกียรติสามี เป็นต้น

2) เชื้ออาหารต่อกันโดยแสดงความมีน้ำใจ ความห่วงใย และการให้ความช่วยเหลือดูแลกันและกันเสมอ ทั้งยามปกติ ยามตกทุกข์ได้ยากหรือมีปัญหา การแสดงความมีน้ำใจโดยไม่ต้องเอ่ยปากให้วุ่น เช่น สามีภรรยาสะสมเงินไว้ หรือสามีภรรยาตากเตี๋ยกันและกันเรื่องไปตรวจสุขภาพตามหมอนัด เป็นต้น

3) การหาเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมที่ทำร่วมกันเป็นสื่อให้เกิดความสุข ความพอใจ ความสนุกสนานที่เป็นประสบการณ์ประทับใจร่วมกันระหว่างสามีภรรยา พี่น้อง พ่อแม่ ลูก การทำกิจกรรมร่วมกันทำให้ได้ใกล้ชิดและรู้จักกันและกันดีขึ้น ประสบการณ์เดียวกันทำให้คิดถึงกันและกัน ภูมิใจด้วยกัน

4) ความสามัคคี คือ สมาชิกครอบครัวมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด จะสามัคคีร่วมมือกันทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สมาชิกแต่ละคนของครอบครัวเต็มใจทำงานเพื่อกันและกัน เพื่อครอบครัวอย่างเต็มความสามารถ

นิโคลัส สตินเนทท์ (Stinnett, 1983 อ้างถึงใน กิติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2546, น. 130-134) กล่าวว่า ครอบครัวที่เข้มแข็งมีคุณสมบัติ 6 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. การชื่นชมคุณค่าของคนในครอบครัว

คนในครอบครัวที่มีการชื่นชมและเห็นคุณค่าของกันและกันในครอบครัวออกมาอย่างชัดแจ้ง โดยปกติคนทุกคนมีส่วนที่ดั่งงามในตัวมากมาย เมื่อคนในครอบครัวแสดงความรู้สึกแสดงการกระทำที่พึงพอใจในคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมครอบครัวเดียวกัน ตระหนักในคุณค่าของกันและกัน แม้ครอบครัวจะเผชิญกับวิกฤติปัญหาใดก็มีพื้นฐานที่ดีในการจัดการกับปัญหา คุณสมบัติเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของความอบอุ่นและความมั่นคงในครอบครัว

2. การมีเวลาอยู่ด้วยกัน

การที่ทุกคนในครอบครัวได้มีเวลาร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกันและยังเป็นกิจกรรมที่ทุกคนพอใจที่จะทำร่วมกัน มิใช่เพราะการบังคับหรือโดยบังเอิญ

3. การมีพันธกิจต่อความสุขและสวัสดิภาพของครอบครัวร่วมกัน

ครอบครัวที่เข้มแข็งมักจะมีความรู้สึกเป็นพันธะต่อการสร้างความสุข และสร้างสวัสดิภาพให้แก่สมาชิกครอบครัวอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ คนในครอบครัวจะส่งเสริมให้สมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวได้มีความสุขและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เป็นการแสดงออกซึ่งความห่วงใยกันและกัน

4. การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างดี

ครอบครัวที่เข้มแข็งจะมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอและมีการติดต่อสื่อสารกันโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ และมีเวลาสำหรับการพูดคุยกันเสมอ

5. การมีศรัทธาต่อศาสนาอย่างแรงกล้า

ครอบครัวที่เข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด คนในครอบครัวจะศรัทธาต่อศาสนานั้น และมีกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน ทำให้มีสติ มีความอดทนต่อกันได้สูง มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีการให้อภัยต่อผู้อื่นสูง ระวังโทษความโกรธได้เร็ว และมีเมตตากรุณาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย

6. การมีสมรรถนะในการจัดการกับวิกฤตการณ์ในครอบครัวได้อย่างดี

คุณสมบัติข้อนี้จะเป็นพื้นฐานในการสกัดกั้นและป้องกันปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี ครอบครัวที่เข้มแข็งจะมีวิธีการที่ดีในการแก้ไขปัญหา หรือกู้สถานการณ์ที่วิกฤตให้กลับคืนสู่สภาพที่ดีเช่นเดิมได้ แม้ในยามลำบากอย่างที่สุดที่ครอบครัวต้องเผชิญก็ตาม คนในครอบครัวที่เข้มแข็งจะให้กำลังใจซึ่งกันและกันและร่วมกันคลี่คลายปัญหาอย่างได้ผลดีที่สุดในที่สุด

สมพร สุทัศนีย์ (2546, น. 318-319) กล่าวว่า ครอบครัวควรยึดหลักการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน และยึดหลักคุณธรรมเป็นสำคัญโดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูก หมายถึง การที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูก โดยมีลักษณะพฤติกรรมการดูแลรับผิดชอบ ดังนี้

1. ทำหน้าที่ของพ่อแม่ให้สมบูรณ์ เช่น เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตแข็งแรง สมบูรณ์ ให้การศึกษาตามกำลังความสามารถของพ่อแม่ และกำลังสติปัญญาของลูก แบ่งทรัพย์สินมรดกให้ลูกด้วยความยุติธรรม

2. สนองความต้องการให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาเด็ก เช่น การเลี้ยงดูลูกวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ต้องการอิสระมากขึ้น พ่อแม่ต้องคอยดูแลอยู่ห่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ลูกได้ตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองบ้าง

3. ให้ความรัก ความเมตตา ด้วยการพูดจาสุภาพอ่อนโยน ไม่ใช่วาจาหยาบคาย หรือขู่กรรโชกให้เกิดความหวาดกลัว อับอาย หรือเจ็บช้ำน้ำใจ

4. เมื่อลูกทำผิดพลาดควรใช้เหตุผลในการลงโทษ และควรให้อภัยถ้าหากความผิดไม่ร้ายแรง

5. ให้ความยุติธรรมในการดูแลลูก ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ว่าในเรื่องเพศ ผิว หรือลำดับการเกิด ต้องให้ความรักเท่าเทียมกัน

6. ใช้วิธีประชาธิปไตยในการอบรมเลี้ยงดูลูก ประชาธิปไตยในที่นี้ หมายถึง การที่บุคคลมีเสรีภาพโดยไม่ถูกล้ำเอกลัทธิส่วนบุคคล เช่น พ่อ แม่ ยอมรับในความคิดเห็นของลูก การลงโทษอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล

สุพัตรา สุภาพ (2536, น. 34) ได้รวบรวมหน้าที่ของครอบครัวไว้ ดังนี้

1. ให้การขัดเกลาทางสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อม ครอบครัวช่วยอบรมให้เด็กรู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำได้ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอนหรือดุว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมที่มีอยู่ตลอดเวลาจึงนับว่าเป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย

2. กำหนดสถานภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และสถานภาพดังกล่าวอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้น

3. ให้ความรักความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่าจะมีคนที่เรารักและรักเราเสมอ นอกจากนั้น ถ้าสมาชิกคนใดประสบความผิดหวัง ไม่ว่าในด้านการงานหรือด้านอื่น ๆ ความครัวจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครองและความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้

ทฤษฎีระบบ

ทฤษฎีระบบเป็นทฤษฎีที่มีอิทธิพลมากในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะในหน่วยสังคมอันสลับซับซ้อน เช่น ครอบครัว

แนวคิดสำคัญของทฤษฎีนี้คือ สิ่งต่าง ๆ ในโลกดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ คำว่า “ระบบ” (system) ในที่นี้หมายถึง หน่วยรวม (unified whole) ที่เกิดจากหน่วยย่อยหลายหน่วยที่มีความสัมพันธ์กัน (interrelated parts) มารวมกัน หน่วยรวมที่เกิดขึ้นนี้มีคุณสมบัติแตกต่างไปจากผลรวมของหน่วยย่อยทั้งหมด และการเปลี่ยนแปลงในหน่วยย่อยแต่ละหน่วยจะมีผลกระทบต่อระบบทั้งหมดด้วย

ชนิดของระบบ ระบบแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1. ระบบปิด (closed systems) ลักษณะที่สำคัญของระบบปิดคือ ไม่มีปฏิสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องกับภายนอก ตัวอย่างเช่น ปฏิกริยาเคมีที่เกิดขึ้นในตู้ทดลอง ระบบแบบนี้เมื่อถึงจุด ๆ หนึ่งก็จะเกิดความสมดุลและอยู่คงที่

2. ระบบเปิด (open systems) ระบบแบบนี้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับสิ่งแวดล้อมภายนอกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบเปิดจึงมีการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการเกิดขึ้นอยู่เสมอ

ระบบแห่งความสัมพันธ์

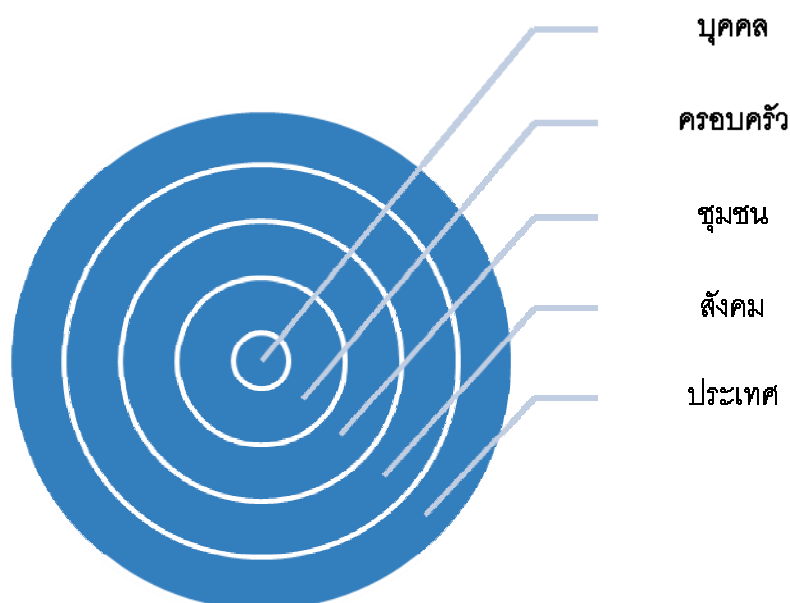
การที่ครอบครัวประกอบด้วยครอบครัวมากกว่า 1 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันนั้น ทำให้ครอบครัวกลายเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ (relationship system) ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียว เช่น พ่อหรือแม่กระทำต่อลูก โดยลูกเป็นฝ่ายรับหรือตอบสนองเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์สองทาง มีการโต้ตอบกลับไปกลับมา (reciprocity) นั่นคือ ลูกก็เป็นฝ่ายโต้ตอบพ่อแม่ ทั้งยังสามารถเริ่มต้นปฏิสัมพันธ์ก่อนด้วย

ในระบบครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะมีกฎควบคุมอยู่ เปรียบได้กับโครงสร้างของบ้านที่สถาปนิกกำหนดว่า ควรมีรูปร่างอย่างไรและทำด้วยวัสดุอะไร กฎที่ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวนี้ จะกำหนดว่าสมาชิกแต่ละคนจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร เมื่อครอบครัวเกิดขึ้นมากฎก็เกิดขึ้นมาด้วย และจะทำหน้าที่ควบคุมชีวิตครอบครัวโดยที่เรามองไม่เห็น กฎมีหลายแบบ ทั้งที่เป็นสากล (universal rule) คือมีลักษณะเหมือนกันและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในทุกสังคม เช่นกฎที่ว่าพ่อแม่เป็นผู้ปกครองดูแลลูก เป็นต้น และกฎที่ถือปฏิบัติในกลุ่มชน เช่น ในครอบครัวคนจีน ลูกผู้ชายจะมีความสำคัญมากกว่าลูกผู้หญิงเพราะเป็นผู้สืบสกุล เป็นต้น นอกจากนี้มีกฎที่เป็นพิเศษเฉพาะครอบครัว (idiosyncratic rule) เช่น บางครอบครัวมีการเลือกสมาชิกคนใดคนหนึ่งให้เป็นแพะรับบาปสำหรับความยุ่งยากทุกอย่างที่เกิดขึ้น

ระบบครอบครัว

ครอบครัวเป็นระบบที่เรียกกันว่า ระบบครอบครัว (family system) ระบบนี้ประกอบด้วยหลายระบบย่อย คือ ระบบย่อยแห่งบุคคล (individual subsystem) ระบบย่อยของสามี-ภรรยา (spousal subsystem) ของพ่อ-แม่ (parental subsystem) และพี่น้อง (sibling subsystem) ส่วนระบบใหญ่ที่ครอบคลุมระบบครอบครัวอีกทีนั้น ได้แก่ ชุมชน สังคม

ภาพที่ 2.1
ทฤษฎีระบบ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ระบบจะมีคุณสมบัติที่แตกต่างไปจากคุณสมบัติเฉพาะตัวของหน่วยย่อยแต่ละหน่วย และคุณสมบัติใหม่นี้ก็ไม่ได้เป็นเพียงการรวมของคุณสมบัติของหน่วยย่อยหลายหน่วยเข้าด้วยกัน แต่เป็นคุณสมบัติใหม่ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวระบบนั้น ๆ ในทำนองเดียวกัน ครอบครัวเป็นระบบที่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลเข้าด้วยกัน เกิดเป็นระบบใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากลักษณะของแต่ละบุคคล และลักษณะนี้ก็ไม่ใช่เพียงการรวมตัวของหลายบุคคลเข้าด้วยกัน เมื่อหน่วยย่อยหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลง จะทำให้เกิดความเครียดในระบบนั้นและมีผลให้หน่วยย่อยอื่น ๆ และระบบทั้งระบบมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในทำนองเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของระบบรวมก็จะมีผลกระทบต่อหน่วยย่อยแต่ละหน่วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อคนสองคนกำลังนั่งอยู่ในห้อง และมีคนที่สามเดินเข้ามา ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบทั้งหมดคือ เกิดความสัมพันธ์แบบ 3 คน (tried) แทนที่จะเป็นแบบ 2 คน (dyad) อาจเกิดการเข้าพวกกัน โดยคนที่เข้ามาใหม่อาจสนิทกับคนแรกและพูดคุยกันอย่างถูกต้อง ทำให้คนที่สองรู้สึกเหมือนตนเองเป็นส่วนเกิน จนอาจต้องถูกออกไป ในทางตรงกันข้ามถ้าสองคนแรก ไม่คุ้นเคยกันและนั่งอยู่ด้วยกันอย่างอึดอัด การที่มีบุคคลที่สามเข้ามาอาจทำให้บรรยากาศในห้องดีขึ้นและความสัมพันธ์ระหว่างสองคนแรกมีความตึงเครียดน้อยลงก็ได้

การจะเข้าใจคุณสมบัติหรือความเป็นไปที่เกิดขึ้นใหม่ภายในระบบได้อย่างชัดเจน ก็จำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับคุณสมบัติของหน่วยย่อยแต่ละหน่วย พร้อมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างหน่วยย่อยด้วย ในทำนองเดียวกัน การจะเข้าใจครอบครัวยุคได้ลึกซึ้งก็จะต้องพิจารณาบุคคลแต่ละคน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นกับคนอื่น ๆ ภายในครอบครัวด้วย

คุณสมบัติของระบบครอบครัว

เมื่อพิจารณาระบบครอบครัวจะพบว่า ครอบครัวมีคุณสมบัติของระบบทางชีวภาพอย่างครบถ้วน นั่นคือ

1. ครอบครัวเป็นระบบเปิดทางสังคมและวัฒนธรรม (open socio-cultural system) ระบบครอบครัวที่ปกติจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและติดต่อสื่อสารกับระบบภายนอกอยู่เสมอ นอกจากนี้ระบบครอบครัวยังได้รับแรงกระทบจากระบบภายนอกตลอดเวลา เช่น จากโรงเรียน ที่ทำงาน และระบบเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

2. ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง (transformation) ตลอดเวลา และจะมีพัฒนาการไปอย่างต่อเนื่อง ผ่านจากวงจรชีวิตตอนหนึ่งไปยังอีกตอนหนึ่ง เช่น จากครอบครัวที่เพิ่งแต่งงานไปสู่ครอบครัวที่มีลูกเล็ก ครอบครัวที่มีลูกวัยรุ่น และครอบครัวที่ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่แยกครัวเรือนออกไปในที่สุด

3. ครอบครัวมีการจัดระบบภายใน เพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล และมีความต่อเนื่อง (continuity)

4. ครอบครัวมีการสื่อสาร ทั้งระหว่างระบบย่อยภายในครอบครัวเองและระบบภายนอก

5. ครอบครัวมีกฎที่สมาชิกต้องถือปฏิบัติ กฎจะควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และการปฏิบัติหน้าที่ภายในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ เพื่อความคงอยู่ดังข้อ 3 นอกจากนี้ในวงจรชีวิตแต่ละตอน ครอบครัวจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเหล่านี้ให้เหมาะสมอยู่เสมอ

6. ครอบครัวมีขอบเขต ทั้งระหว่างบุคคลในครอบครัวด้วยกันเองและระหว่างครอบครัวกับระบบภายนอกอื่น ๆ ถ้าขอบเขตไม่ชัดเจนหรือสับสน ก็จะส่งผลกระทบถึงเสถียรภาพ และพัฒนาการของครอบครัวได้

ภาวะสมดุล

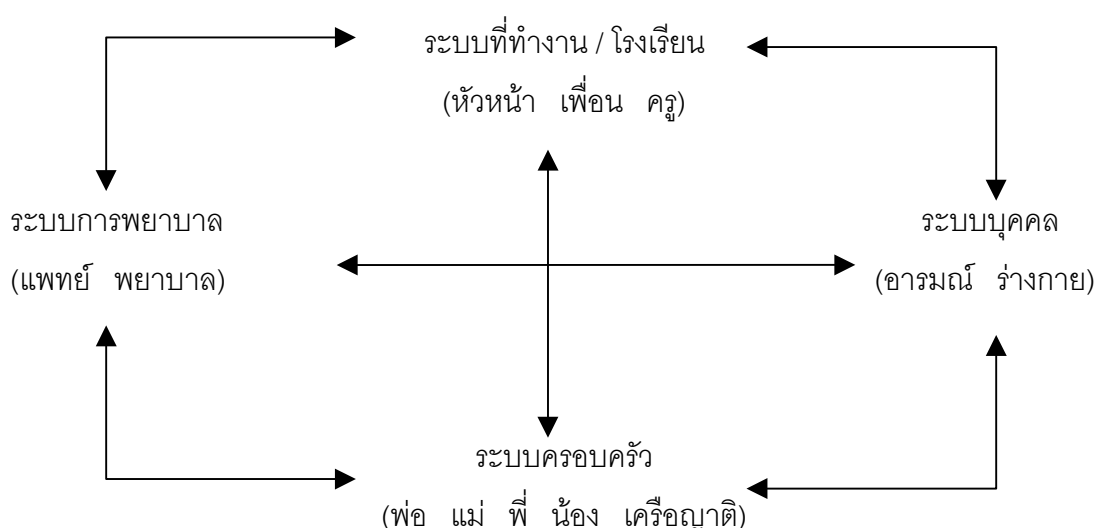
ครอบครัวเป็นระบบสมดุล ถ้าสังเกตครอบครัวอย่างละเอียดในระยะเวลาที่นานพอจะพบว่า ครอบครัวพยายามรักษาสภาวะสมดุลระหว่างองค์ประกอบภายใน หรือที่เรียกว่า homeostasis ไว้ โดยมีกฎที่คอยควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในขอบเขต ถ้ามีการฝ่าฝืนกฎหรือสิ่งที่จะทำลายภาวะสมดุลขึ้นมากลไถ่ที่รักษา homeostasis ก็จะเริ่มทำงาน จะมีปฏิกิริยาบางประการเกิดขึ้นเพื่อหยุดยั้งสิ่งนั้นออกเพื่อให้ครอบครัวกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลเช่นเดิม เช่น ถ้าปฏิสัมพันธ์ของ

สมาชิกคนหนึ่งออกนอกขอบเขตจนทำให้เกิดความตึงเครียดในระบบ สมาชิกอื่นก็จะมีปฏิกิริยาได้ตอบเพื่อลดความตึงเครียดนั้น

ครอบครัวจะต้องก้าวไปตามวงจรชีวิตตลอดเวลา เช่น จากครอบครัวที่มีลูกเป็นทารกไปสู่ครอบครัวที่มีลูกเข้าวัยเรียนและวัยรุ่นในที่สุด ในแต่ละระยะ ภาวะสมดุลจะมีลักษณะแตกต่างกันไป การมีความสมดุลไม่ได้หมายความว่า ครอบครัวจะอยู่ในตำแหน่งเดิมตลอดเวลา แท้จริงแล้ว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในวงจรชีวิตเกิดขึ้น ครอบครัวอาจเคลื่อนตัวจากภาวะสมดุลไปสู่ภาวะสุดขั้ว (extreme) ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ครอบครัวที่ปรับตัวได้ดีจะไม่อยู่ในภาวะสุดขั้วตลอดเวลาหรือนานเกินไป ตัวอย่างเช่น ครอบครัวที่ปรับตัวดีจะปล่อยให้ลูกสาวเป็นอิสระ ออกไปเที่ยวกับเพื่อนฝูงจนดีได้เป็นครั้งคราว แทนที่จะควบคุมไม่ให้ออกไปไหนเลยดังที่เคยทำเมื่อลูกสาวยังเล็ก กล่าวง่าย ๆ คือ ครอบครัวมีความยืดหยุ่นเพียงพอ ในขณะที่ครอบครัวที่มีปัญหาในการปรับตัวจะยืดหยุ่นกฎระเบียบให้เหมาะสมกับพัฒนาการ โดยไม่ยอมให้ลูกสาวออกไปเที่ยวกับเพื่อนเลย เป็นต้น

ภาพที่ 2.2

ภาวะสมดุล

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

อภิญญา เวชยชัย (www.geocities.com) กล่าวถึง สาเหตุแห่งความทุกข์ของกลุ่มเด็กยากจนในกระบวนการยุติธรรม ในสาเหตุแห่งพฤติกรรม : ผลเชื่อมโยงจากปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจสังคม ซึ่งผลจากการศึกษา ถึงภูมิหลังของชีวิตเด็ก ในสถานพินิจฯ พบว่า การที่เด็กจำนวนมาก กลายมาเป็นผู้กระทำผิด ไม่ได้เกิดจากกมลสันดาน แต่มีเหตุที่มาหลายประการด้วยกัน ที่ส่งผลให้เกิดเป็นพฤติกรรม ของการกระทำความผิดนั้น ๆ ได้แก่

1) ครอบครัว : ภูมิหลังแตกร้างท่ามกลางสังคมที่ “พัฒนา”

กรณีศึกษาของ นวลตา อาภาคัพพะกุล (2545) เป็นการศึกษาเด็กที่เป็นกรณีศึกษาในสถานพินิจฯ 10 รายซึ่งอยู่ในช่วงวัยระหว่าง 9-19 ปี และมีฐานความผิดต่าง ๆ กัน ได้แก่ ต้องคดีฆ่าผู้อื่น 2 ราย ร่วมกันปล้น 3 ราย ยาเสพติด 2 ราย ข่มขืน 2 รายและขายบริการทางเพศและยาเสพติด 1 ราย เด็กเหล่านี้ มีภูมิหลังที่คล้ายคลึงกัน ในด้านที่ครอบครัวอ่อนแอ แยกแยก และมีการใช้ความรุนแรง ในครอบครัวทั้งการใช้กำลังทำร้าย และวาจาต่อทอนจากผู้เป็นพ่อ ส่วนแม่ มักจะเป็นผู้ถูกกระทำในครอบครัว เป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมบริโภคสุรา บุหรี่ ยาเสพติด อันเป็นบริบทภาวะแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อเด็ก ภาพกลุ่มเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจฯ โดยเชื่อมโยงให้เห็น ถึงสาเหตุของความแตกร้างในครอบครัวว่า เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อิทธิพลของความทันสมัย (Modernization) และกระบวนการที่ชุมชน ถูกทำให้เป็นเมือง (Urbanization) มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างและรูปแบบของครอบครัว วิถีชีวิตทางการผลิตของภาคอุตสาหกรรม ได้ลดทอนเวลาและคุณค่า ของการใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัว ขณะที่ลัทธิบริโภคนิยม ที่มาพร้อมกับวิถีชีวิตแบบเมือง มีผลต่อการแสวงหาปรัชญาของชีวิต ที่มุ่งตอบสนองความต้องการทางวัตถุมากกว่าจิตใจ และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แบบแผนบุคลิกภาพ และการปรับพฤติกรรมของชาวเมือง ไปสู่การอยู่กับตัวตนแบบปัจเจกมากขึ้น ขนาดของครอบครัว ถูกทำให้เล็กลง และเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ถูกส่งออกไปอยู่กับผู้เลี้ยงดูภายนอก หรือได้รับการผลักดันให้เข้าสู่ระบบการเรียนก่อนเวลาอันเหมาะสม อันแสดงถึงบทบาทของครอบครัว ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู ทางสังคมลดน้อยลงไป นอกจากนี้สถานการณ์ความขัดแย้ง ในครอบครัวที่ก่อตัวเป็นความรุนแรง ความไม่เข้าใจในระหว่างคู่สมรส ก่อให้เกิดการแยกทาง หย่าร้าง เพิ่มจำนวนความเป็นบิดาหรือมารดา ที่เลี้ยงลูกโดยลำพังคนเดียวมากขึ้น ความเครียดในการดูแลลูก โดยลำพังผนวกกับความเครียด ในฐานะผู้หาเลี้ยงทางเศรษฐกิจ ทำให้พ่อหรือแม่ ที่ต้องรับภาระโดยลำพัง ขาดการดูแลลูกอย่างที่เราควรจะเป็น เด็ก ๆ มีเวลาอยู่กับเพื่อนและสิ่งแวดล้อมนอกบ้าน ที่เร้ากระตุ้นเขาไปในทิศทางที่ไม่พึงประสงค์มากขึ้น และในที่สุด มีผลต่อการยั่วเย้า ให้เกิดการกระทำผิด

โดยไม่เจตนา หรือเพราะความไม่รู้ ไม่สามารถยับยั้งชั่งใจ และขาดทักษะในการเผชิญหน้า กับ ปัญหาในทางเลือกอื่น ๆ

2) ภาวะครอบครัวยุติการพึ่งพิงทางสังคม

ภาวะที่ชีวิตดำเนินไปแบบตัวใครตัวมัน แบบครอบครัวเดี่ยว ภาวะของการดิ้นรน ย้ายถิ่น จากภาคเกษตรมาสู่เมือง เป็นภาวะที่ครอบครัว หลุดลอยจากฐานพักพิงเดิมของตน ต้อง พึ่งตนเองเป็นลักษณะที่ตนเอง ก็ยังไม่แข็งแรงเพียงพอ ทำให้ครอบครัวเสมือนอยู่โดดเดี่ยวลำพัง จากเครือข่าย เวลาที่ครอบครัวเผชิญภาวะวิกฤตบางครั้ง ก็ขาดการเกื้อหนุนดูแล ทำให้ต้องดิ้นรนสู้ เองโดยลำพัง การที่ครอบครัว จะสามารถพึ่งพิงญาติพี่น้องได้ ในช่วงเวลาขาดส่นแห่งชีวิต ก็เป็นไปได้ยาก เพราะต่างฝ่ายก็เผชิญปัญหาและไม่พร้อม ภาวะการอยู่แบบไร้การพึ่งพิงทางสังคม เป็น ภาวะของความเหงา ว้าเหว และโดดเดี่ยว ยิ่งเมื่อเด็กและเยาวชน ในครอบครัวเผชิญสภาวะเช่นนี้ ก็ยิ่งส่งผลให้พวกเขาปฏิเสธชีวิตเหงาเงียบ ในบ้าน และถูกแรงกดดันออกจากบ้าน เพื่อพบกับความ ตื่นเต้น สนุกสนาน เพื่อลืมความทุกข์ในชีวิตจริงที่เป็นอยู่ สถานการณ์เช่นนี้เป็นเหตุปัจจัยหนึ่ง ที่ นำตนเองไปสู่ปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น ยาเสพติด การทำความผิด ในเรื่องการทะเลาะวิวาท ก่อความรุนแรงทางร่างกายทรัพย์สินและเพศฯ แต่เดิมมีความเชื่อว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัว ที่มีญาติพี่น้องดูแลอย่างใกล้ชิดมากเกินไปอาจส่งผลต่อการตามใจเด็กนำไปสู่การเลี้ยงดูแบบ ปกป้องมากเกินไป จนทำให้เด็กมีอุปนิสัยเอาแต่ใจตนเอง ไม่รู้จักอดทน รอคอย แต่เมื่อรูปแบบและ ขนาดครอบครัวเปลี่ยนไป เด็ก ๆ อยู่ในสภาพที่อยู่กับตนเอง ใช้ชีวิตแบบปัจเจกมากขึ้น ทำให้พวกเขามองปัญหา อีกลักษณะหนึ่ง คือ ขาดผู้ใหญ่คอยตักเตือนอบรมสั่งสอน เด็กเรียนรู้จากการคิด ของตนเองที่ไม่มีวุฒิภาวะ เรียนรู้จากเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งยังไม่มีความรู้คิดเท่า ๆ กับตนเอง เรียนรู้ จากสื่อที่มีเนื้อหากระตุ้นเร้าที่ความรุนแรง ความแฉะและการยั่วยุ ให้เกิดความปรารถนาทางวัตถุ และการตอบสนองของรสนิยมแปลกใหม่ ทั้งเรื่องเพศและเรื่องอื่น ๆ สภาพแวดล้อม ในลักษณะ ดังกล่าว ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งในเชิงเดี่ยวและกลุ่ม ที่ทำให้เด็กและเยาวชนจำนวนมาก ตกหลุมพรางของปัญหา อย่างคาดไม่ถึงได้

3) การศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับชีวิต

ผลจากการศึกษาวิจัยในระยะหลังพบว่า การศึกษาที่เป็นอยู่ในระบบซึ่งเป็นวิถีชีวิต ประจำวันในระบบที่เด็กต้องเผชิญ และต่างเผชิญมาเป็นระยะเวลานาน ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือใน การพัฒนาเด็กเท่านั้น ตรงกันข้าม เมื่อเนื้อหาที่ได้ในการเรียน ไม่สามารถให้คำตอบ ที่สอดคล้องกับ ความต้องการของชีวิต ประสานกับท่าที บุคลิกภาพ ที่แฝงด้วยแนวคิด เชิงอำนาจของครูอาจารย์ ในสถานศึกษา ทำให้เด็ก ๆ หลายรายต่างพากันเบื่อหน่าย และปฏิเสธการเรียนในระบบ เด็ก และเยาวชนจำนวนมาก เลือกทางออกที่ตอบสนองวงจรอันน่าเบื่อหน่าย ของพวกเขาด้วยการ

หนีโรงเรียน งานของสุรชัย เจ็ดพี่น้องร่วมใจ (2544) ซึ่งศึกษาปัจจัย ที่มีผลต่อการตัดสินใจ หนีเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพฯ สะท้อนให้เห็นพฤติกรรม การหนีเรียนของเด็กจำนวนมากว่า เปื่อครูและเปื่อโรงเรียน แม้ว่าจำนวนผู้หนีเรียน จะให้เหตุผลของการตัดสินใจว่า หนีเรียนเพราะตามเพื่อน แต่เมื่อศึกษาลึกลงไปแล้ว จะพบว่าเด็กและเยาวชน ในวัยมัธยมปลายส่วนมาก ต่างสะท้อนปัญหา ผ่านความรู้สึกเปื่อโรงเรียน กันในระดับมาก บางรายหนีเรียนเพราะวิชานั้นครูดุมาก เด็ก ๆ ไม่อยากเผชิญหน้า กับครูที่ดุและเน้นการลงโทษรุนแรง หรือการลงโทษ ในลักษณะที่ด่าประจาน พฤติกรรมการหนีเรียน จึงเป็นทางเลือกที่นำตื่นเต้น สนุกสนาน สำหรับการไปพบเพื่อน ๆ กลุ่มใหม่ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ตามหอพักเพื่อน สนุกตามห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ ร้านตุ๊กต เกม ฯลฯ การหนีเรียนจึงเป็นพฤติกรรม ที่นำพาเด็กและเยาวชนจำนวนหนึ่ง ไปสู่การรวมกลุ่มกัน ทำความผิดในระดับเล็ก ๆ ซึ่งอาจจะพัฒนาไปสู่ระดับใหญ่ ที่มากไปกว่านั้นได้ หากพฤติกรรมนี้ ติดลึกมากเกินไปจนยากแก่การควบคุม

อย่างไรก็ตาม ปมรากแห่งปัญหาดังกล่าว เป็นปัญหาที่สะท้อนถึงความล้มเหลวในระดับหนึ่ง ของการจัดการศึกษา ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และปัญหาที่เป็นจริงของชีวิต ไม่เพียงแต่เด็กและเยาวชนเท่านั้น ผู้คนจำนวนมากก็รับรู้ว่าการศึกษาระบบ ที่เป็นอยู่ไม่สามารถชี้ช่องทางหรือให้ทางเลือกอื่น ๆ ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาในชีวิตได้ ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ตรงกันข้ามยังนำผู้เรียน ไปสู่ระบบของการแข่งขัน ความเครียด การเอาชนะ และเด็กที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น “เด็กเก่ง” เท่านั้น จะเป็นเด็กที่ได้รับความสนใจ และแรงเสริมเชิงบวกจากครูอาจารย์ และพ่อแม่ ขณะที่เด็กจำนวนมาก ที่ถูกเรียกว่า “เด็กปานกลาง” และ “เด็กอ่อน” มักจะถูกละเลยทอดทิ้ง และจะได้รับความเอาใจใส่ ก็เมื่อพบว่าเด็กมีปัญหาหรือกระทำผิด สังคมโรงเรียน จึงมิใช่สังคมที่ให้คุณค่า และเพิ่มพลังเชิงบวกให้แก่เด็ก หากเป็นสังคม ที่ทอนพลังของเด็กจำนวนมากลง การศึกษาสำหรับเด็กในรูปแบบที่ “ครูเป็นศูนย์กลาง” และ “หลักสูตรที่ไร้ชีวิตชีวา” จึงเสมือนเป็นตัวผลักดัน ให้ไปแสวงหาทางเลือกอื่น ๆ ที่ทำลาย และสร้างความตื่นเต้นให้แก่ชีวิตพวกเขา

4) ความรุนแรงในสังคมและครอบครัว

ความจริงแล้วสาเหตุแห่งความรุนแรงดังกล่าวนี้ เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่แทรกเข้าไปอยู่ในปัญหาด้านความอ่อนแอ ของครอบครัว แต่ประเด็นเรื่องความรุนแรง ในสังคมและครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีน้ำหนักสำคัญยิ่ง ในการชักจูง นำพาเด็กและเยาวชน มาสู่จุดจบของปัญหาในฐานะ “ผู้กระทำ” เด็กและเยาวชน ที่อยู่ในครอบครัวที่มีบรรยากาศ ของการตัดสินใจปัญหาด้วยอารมณ์ ด้วยกำลัง และการใช้อำนาจตัดสินปัญหาเป็นหลัก มักจะใช้ความเก็บกด กดปัญหาและความตึงเครียดไว้ แต่เมื่อเขาพบเหตุการณ์ใด ที่เขาถูกกระตุ้น เขาจะใช้ต้นทุนความรุนแรง ที่สะสมไว้ในความคิด ความทรงจำออกมา ในลักษณะที่ตอบโต้ และหลายครั้ง อาจเป็นความรุนแรงที่สังคม

ยอมรับไม่ได้

โดยสรุปแล้วงานศึกษาจำนวนมาก ในระยะหลัง ยิ่งเป็นการยืนยันว่า สาเหตุแห่งการเป็นเด็ก ผู้กระทำผิด เป็นสาเหตุที่เกิดจากหลายปัจจัย ทั้งปัจจัยจากการเลี้ยงดูของครอบครัว ในภาวะแบบสังคมปัจเจก “ตัวใครตัวมัน” ที่หลายครั้ง เด็กมิใช่ “ผลผลิตแห่งความรัก” แต่กลายเป็น “ภาระของครอบครัว” ปัจจัยด้านความรุนแรง ที่เด็กเคยตกเป็นเหยื่อความรุนแรงนั้นมาก่อน และสะสมมันเอาไว้โดยไม่รู้ตัว ความกดดันที่สะสมไว้ โดยขาดผู้ใกล้ชิด ไร้คนเข้าใจ รวมถึงปัจจัยการศึกษา ที่ทั้งเนื้อหาและวิธีการ ยังเข้าไม่ถึงคุณค่าและพลังชีวิตของเด็กผู้อ่อนแอ ไม่ได้ช่วยให้เด็ก เกิดแรงคิดในการแก้ปัญหาของตนอย่างเหมาะสม และปัจจัยทางอารมณ์ บุคลิกภาพและวุฒิภาวะ ที่ขาดการดูแลกล่อมเกลาย่างใกล้ชิด

หากพิจารณาแบบผิวเผินจะพบว่า เหตุแห่งปัญหาของการกระทำผิดของเด็ก มาจากปัญหภายในตัวของเด็กเอง หรือเป็นปัญหาระดับบุคคล การที่ฐานคิดเช่นนี้ มุ่งไปที่การแก้ไขพฤติกรรม ของตัวเด็กเป็นหลัก การสร้างสถานบำบัดฟื้นฟู เช่น สถานพินิจและฝึกอบรมเด็กและเยาวชน เพื่อแก้ไขปัญหาลูก หรือที่หลายคนเข้าใจว่าเพื่อ “ดัดสันดานเด็ก” จึงกลายเป็นแนวทางหลักที่จำเป็น ผู้ใหญ่ในสังคมไทย มีมุมมองในการแก้ไขปัญหายุติกรรมรายตัว ของบุคคลมาอย่างยาวนาน เป็นการมองปัญหาที่มุ่งเน้น ในมิติแบบราบเพียงมิติเดียว คือจับคนทำผิดมาลงโทษ ไม่ได้พิจารณาถึงปัญหาเชิงปมราก ที่โยงไปสู่สาเหตุเชิงโครงสร้าง อำนาจและความรุนแรง ที่ฝังตัวอยู่ในสถาบันแวดล้อมตัวเด็ก ทั้งบ้าน โรงเรียน ชุมชน แนวทางแก้ปัญหาลูก จึงกลายเป็นมาตรการแยกส่วน (Fragmentation) ที่มองเห็น “จำเลย” ในมิติเดียว แต่ถ้าสาวลึกลงไป เหตุแห่งพฤติกรรมมองปัญหาอย่างเชื่อมโยง ถึงที่มาที่ไปของความผิดเหล่านี้ จะพบว่าสังคมและครอบครัว ที่เป็นสถาบันสะสมและเป็นตัวผลิตซ้ำ ความรุนแรงให้แก่เด็ก มีต้นเหตุจากโครงสร้างอำนาจ ในมิติทางวัฒนธรรม ที่ครอบงำสังคมและครอบครัวไทยอยู่ ซึ่งมีมิติทางวัฒนธรรม อันเป็นความเชื่อและค่านิยมเดิมในสังคมนี้ ยังคงมีอิทธิพลรุนแรงต่อการปฏิบัติต่อเด็ก อย่างรุนแรงในทุกวิธีการ ทั้งการกระทำโดยกาย วาจา อารมณ์ จิตใจที่โดยกระหน่ำซ้ำซาก ต่อทุกมิติรับรู้ของเด็ก และมีแต่จะกลายเป็น “วงจรชั่วร้าย” ที่ถ่ายทอดมรดกความรุนแรงดังกล่าวให้แก่เด็กรุ่นต่อ ๆ ไป ให้รับรู้ไว้โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเมื่อถึงเวลาที่เขาคับแค้น จนทนไม่ได้ ความรุนแรงตอบโต้ จึงกลายเป็นทางเลือกที่เขานำมันออกมาใช้ อย่างไม่เคยเข้าใจผลกระทบของมัน

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับการกระทำผิดของเยาวชน Sutherland และ Cressey ได้จัดประเภทครอบครัวที่จะทำให้เกิดการกระทำผิดได้ง่ายไว้ 6 ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ

1. ครอบครัวซึ่งสมาชิกบางคนไม่มีศีลธรรม ติดสุรา ติดยาเสพติดให้โทษ หรือทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการประกอบอาชญากรรม

2. ครอบครัวที่ขาดพ่อขาดแม่ หรือขาดทั้งพ่อแม่อันเนื่องมาจากการตาย การหย่าร้าง หรือการจากกันไป

3. ครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ควบคุมดูแลลูก เป็นเพราะความละเลยหรือความเจ็บไข้ได้ป่วย

4. ครอบครัวที่ไม่ค่อยลงรอยกัน ตัวอย่างเช่น มีคนใดคนหนึ่งทำตนเป็นคนบงการหรือเจ้ากี้เจ้าการตลอดเวลา มีอคติโดยการให้ความรักที่ไม่เท่าเทียมกัน มีความเป็นทุกข์เป็นร้อนหรือวิตกห่วงใยจนเกินไป มีความรุนแรงจนเกินไป ขาดการเอาใจใส่ต่อกัน มีความอิจฉาริษยา อยู่กันมากหน้าหลายตาเกินไป หรือมีญาติเข้ามาสอดแทรกเกี่ยวข้อง เป็นต้น

5. ครอบครัวซึ่งคนอยู่อาศัยต่างชาติต่างศาสนา กัน มีประเพณีนิยมและมาตรฐานในการดำรงชีพที่แตกต่างกัน เป็นครอบครัวที่อุปการะคนมาก ๆ หรือเคร่งครัดต่อระเบียบแบบแผนจนเกินไป

6. ครอบครัวที่เศรษฐกิจไม่ดีพอ หรือมีความกดดันทางเศรษฐกิจ เช่น การว่างงาน ความยากจน แม่ต้องออกไปทำงาน จนไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูก

ครอบครัวที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลาย ๆ อย่างประกอบกัน ดังได้กล่าวมานี้ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำผิดกฎหมายได้ง่าย อนึ่ง มีการวิจัยมากมายที่สนับสนุนว่าหากครอบครัวหย่อนยานในการควบคุมและขาดความเข้มแข็ง ในการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมแล้ว ก็ย่อมเป็นสาเหตุให้เด็กกระทำผิดได้

เซฟเฟอร์ และ คูนด์ตัน (Schafer and Kundten, 1970, p. 43) ได้พูดถึงครอบครัว ที่เป็นผลที่ทำให้เด็กและวัยรุ่นกระทำผิดว่า บ้านเป็นสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นที่จะส่งเสริมอุปนิสัย ความคิดสร้างสรรค์ และบุคลิกภาพของเด็ก พฤติกรรมของเด็กส่วนใหญ่เป็นผลที่ได้มาจากการอบรมเลี้ยงดูภายในบ้าน เด็กและวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่มีความสุข บิดามารดามีความรักใคร่สนิทสนมกัน มีความห่วงใยบุตร และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร เด็กจะพูดจาด้วยความสุภาพ อ่อนโยนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ในทางตรงกันข้าม ครอบครัวที่ไม่มีความสุข บิดามารดาทะเลาะวิวาทกันเสมอ เด็กจะมีบุคลิกภาพที่ก้าวร้าว พูดจาหยาบค้าย ชอบทะเลาะวิวาทโดยได้แบ่งลักษณะบ้านแตกไว้ 2 ชนิด คือ

1. การแตกแยกทางสภาพครอบครัวหรือแตกแยกทางกายภาพ คือ ครอบครัวที่บิดาหรือมารดาถึงแก่กรรม หรือหย่าร้างกัน บิดามีมารดาเลี้ยง มารดามีบิดาเลี้ยง หรือบิดามารดาถึงแก่กรรมทั้งคู่ เด็กในครอบครัวแตกแยกแบบนี้จะขาดความรักใคร่ ทะนุถนอมอันควรจะได้รับจากครอบครัว รู้สึกว่าเหว ขาดการเอาใจใส่จากบิดามารดา

2. การแตกแยกทางจิตใจ คือ ครอบครัวที่บิดามารดาอยู่ร่วมกัน แต่มีการทะเลาะวิวาทหรือมีความเห็นที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง หรือการที่บิดามารดาทำตนไม่เหมาะสม จนเด็กไม่รักใคร่นับถือ เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่แตกแยกเช่นนี้ ก็จะขาดความสุข ความอบอุ่นเช่นเดียวกัน เมื่อเด็กขาดความรักความอบอุ่น และขาดการอบรมสั่งสอนที่ดี เด็กก็จะแสดงพฤติกรรมที่เป็นการกระทำความผิด เพื่อเรียกร้องความสนใจจากสังคม อันเป็นการทดแทนกับความรัก และความอบอุ่นที่ไม่ได้รับเช่นคนอื่น ๆ หรือเป็นการกระทำความผิดโดยไม่เจตนา ทั้งนี้เนื่องมาจาก

ไอแซก วาร์ริกซ์ และ ณรงค์ศักดิ์ ตะละภัก ได้กล่าวถึงประเภทของครอบครัว 10 แบบ ที่จะช่วยสร้างเด็กให้เติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นภาระและเป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษแก่สังคมตั้งแต่วัยน้อย ๆ จนถึงระดับรุนแรงที่สุด ดังนี้

แบบที่ 1 ครอบครัวที่โศกเศร้ามากเกินไป ส่วนมากจะเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อแม่ที่มีปัญหาฝังใจผลักดันให้แสดงพฤติกรรมดังกล่าว ได้แก่ พ่อหรือแม่ที่ไม่เคยรักกันมาก่อน แต่ต้องแต่งงานกันด้วยความจำเป็นบางประการ แม่จึงหันไปรักลูกแทนสามี หรือพ่อแม่ ที่ขาดความรักความอบอุ่นมาตั้งแต่เด็ก เมื่อมีลูกจึงไม่รู้ว่าควรจะให้ความรักเท่าไรจึงจะพอ พ่อแม่ที่โศกเศร้ามากเกินไปความจริงก็คืออยากให้ลูกสนใจพ่อแม่ตนเอง

ลูกที่อยู่ในครอบครัวชนิดนี้จะเป็นเด็กที่ไม่กล้าคิด ไม่กล้าทำและไม่กล้าตัดสินใจต้องพึ่งผู้อื่นตลอดเวลา เด็กไม่สามารถพัฒนาบุคลิกภาพไปตามอายุได้ เด็กขาดความเชื่อมั่น ขาดความภูมิใจในตนเอง อาจเบื่อหน่ายชีวิตและมีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับเพื่อน เพราะขาดการฝึกหัดให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เด็กอาจจะออกไปแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวทางใจนอกบ้านเพราะขาดที่ยึดเหนี่ยวทางใจในบ้านนั่นเอง

แบบที่ 2 ครอบครัวที่ปฏิเสธไม่รับเด็กเป็นลูก จะเป็นพ่อแม่ที่ไม่มีความพร้อม เช่น พ่อแม่ที่กำลังอยู่ในวัยเรียน แม่ที่ตั้งครรภ์นอกสมรส แม่ที่ตั้งครรภ์ในขณะที่พ่อแม่แต่งงาน เกิดภาวะวิกฤตขึ้นในครอบครัว รวมทั้งพ่อแม่ที่ไม่เคยได้รับความรักความอบอุ่นมาก่อน พ่อแม่ดังกล่าวมักจะปฏิเสธการมีลูก อาการที่แสดงออกให้เห็นก็คือการที่แม่มีอาการแพ้ท้องอย่างรุนแรงจนถึงวันคลอด

เด็กที่ถูกพ่อแม่ปฏิเสธไม่รับว่าเป็นลูกจะเป็นเด็กที่ว้าวุ่น เหนียว ซึม เต็มไปด้วย ความโกรธ รู้สึกไม่เป็นมิตรกับใครทั้งสิ้น จะแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะคือเจียน ถ้าหากถูกผู้ใหญ่ตำหนิดำว่าความโกรธจะเปลี่ยนไปเป็นความเกลียด เด็กจะเริ่มหยาบกระด้างมากขึ้น อาจทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ทำลายตนเองและทำลายผู้อื่นได้

แบบที่ 3 ครอบครัวที่ปล่อยลูกมากเกินไป คือพ่อแม่ที่ขาดความรักความอบอุ่น ไม่สามารถให้ความรักความอบอุ่นลูกได้ด้วยคำพูดหรือกิริยาท่าทาง พ่อแม่ประเภทนี้มักจะมุงทำกิจกรรมอยู่กับคนนอกบ้าน คิดถึงเรื่องของเวลาเป็นเงินเป็นทองตลอดเวลา การให้ความรักกับลูก

จึงมักให้วัตถุคือการให้เงินแทนความรัก พ่อแม่แบบนี้จึงไม่ค่อยมีเวลาให้กับลูก เด็กจึงไม่ได้รับการฝึกในเรื่องการแสดงอารมณ์ การควบคุมอารมณ์และการฝึกหัดในเรื่องต่าง ๆ

เด็กจากครอบครัวประเภทนี้ มักเป็นเด็กเจ้าอารมณ์เหมือนพ่อแม่ อารมณ์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แสดงความโกรธอย่างรุนแรง ชอบทำลายและเห็นแก่ตัว บุคลิกภาพมักเป็นเด็กที่เหงา เช้ง ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มักใช้ยาเสพติดเป็นที่พึ่งในการลงโทษตนเองและลงโทษพ่อแม่ไปในตัวด้วย

แบบที่ 4 ครอบครัวที่ต้องการให้ทุกอย่างสมบูรณ์แบบที่สุด ดีที่สุด พ่อแม่แบบนี้มักจะตั้งความหวังไว้สูงเกินความเป็นจริงในการฝึกหัดลูก ไม่มีความยืดหยุ่น เด็กจากครอบครัวประเภทนี้เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่มักจะหาความสุขไม่ได้ เพราะเป็นคนไม่ไว้วางใจใคร ไม่ค่อยมีความเชื่อมั่น และมักกลายเป็นพวกย่ำคิดย่ำทำ ไม่ยืดหยุ่น ไม่เชื่อใจคนอื่น มักมีปัญหาในการปรับตัว

แบบที่ 5 ครอบครัวที่ตั้งมาตรฐานการอบรมลูกที่ผิดจากความเป็นจริง มักจะได้แก่พ่อแม่ที่มองว่าวิธีการอบรมดูแลที่ตนเองได้รับมาจากผู้ใหญ่ นั้น ไม่ถูกแบบแผนและไม่พัฒนาอย่างถูกต้อง หรือครอบครัวเดิมยากจน เมื่อตนได้รับการศึกษาสูงขึ้นต้องการลบปมด้อยดังกล่าว จึงตั้งมาตรฐานการอบรมลูกที่ผิดไปจากความเป็นจริงอย่างมาก เน้นหนักเรื่องความผิดถูกชั่วดีอย่างรุนแรง เด็กต้องอยู่ในโอวาท ห้ามเถียง เด็กจากครอบครัวประเภทนี้ จะกลายเป็นเด็กซึมเศร้าดูถูกตัวเอง เห็นว่าตัวเองไม่มีค่า ไม่มีราคา เด็กอาจจะต้องปรับตัวโดยใช้กลไกป้องกันตนเอง เป็นพวกมีอันตรายมากและไม่ไว้วางใจใครทั้งสิ้น

แบบที่ 6 ครอบครัวที่ฝึกระเบียบวินัยที่ผิด ๆ จะทำให้เด็กไม่มีความคิดเป็นของตนเอง เด็กจะไม่ได้รับคำตอบว่าที่ถูกต้องนั้นควรจะเป็นอย่างไร ส่วนผู้ใหญ่มักจะใช้อารมณ์พูดกับเด็ก ไม่ใช้การอธิบายให้เห็นข้อดีข้อเสีย จะทำให้เด็กกลายเป็นเด็กที่มีปัญหาในการปรับตัว เป็นคนที่ไม่ไว้ใจใคร ไม่เชื่อใคร

แบบที่ 7 ครอบครัวที่พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ผิด ๆ ให้เด็กเห็น เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุรา และมักจะมีความคิดที่จะให้ลูกทำตามสิ่งที่ตนพูดแต่ไม่ยอมทำให้ทำในสิ่งที่ตนทำ ส่วนลูกมักจะทำในสิ่งตรงกันข้าม คือ ไม่ทำตามทีพ่อแม่พูดแต่จะทำอย่างทีพ่อแม่ทำ

แบบที่ 8 ครอบครัวที่สร้างความอิจฉาให้กับพี่น้อง เห็นได้ชัดในครอบครัว ที่แสดงออกทางพฤติกรรม เช่น รักลูกชายมากกว่าลูกสาว หรือรักลูกสาวมากกว่าลูกชาย ลูกคนที่พ่อแม่ไม่รัก ไม่สนใจไม่ให้ความยุติธรรมสม่ำเสมอจะโกรธแต่แสดงออกมาไม่ได้ จึงย้ายอารมณ์โกรธจากพ่อแม่ไปลงที่พี่หรือน้องที่พ่อแม่รักในรูปของความอิจฉาริษยา การลดความริษยาในเด็กควรเริ่มทำโดยการให้เหตุผลที่มีอยู่ในความเป็นจริงอธิบายความเป็นไปได้ ผลได้ผลเสียในทุกเรื่องให้ลูกฟังตั้งแต่เล็ก ๆ อย่างสม่ำเสมอ

แบบที่ 9 ครอบครัวที่ไม่ลงรอยกันในชีวิตสมรสและบ้านแตก ครอบครัวที่มีความกระทบกระทั่ง ระหองระแหงกันเป็นประจำจะมีผลมาลงที่ลูก ครอบครัวแบบนี้มักจะเลือกคู่ครองจากฐานะทางสังคมหรือฐานะทางการเงินเป็นหลัก และสาเหตุที่ทำให้ไม่ลงรอยกันก็คือเรื่องเพศเป็นจุดเริ่มต้น ผลจากความไม่ลงรอยกันก็จะระบายอารมณ์โกรธที่ต่างก็เก็บกดไว้ไปลงที่ลูกแทน ผลที่เกิดขึ้นที่รุนแรงกว่านั้นก็คือ เด็กจะกลายเป็นคนขวางโลก มีปัญหาในการปรับตัว พุดจาไม่ถูกหูคนและไม่ไว้ใจใคร จะชอบประชดชีวิต

แบบที่ 10 ครอบครัวที่มีปฏิสัมพันธ์กันแบบคนโรคประสาทหรือโรคจิต หากครอบครัวใดมีพ่อหรือแม่ หรือทั้ง 2 ฝ่ายมีบุคลิกแปรปรวน ลูก ๆ ก็ย่อมได้รับการเลี้ยงดูจากผลของอารมณ์ ในขณะที่เกิดอาการทางประสาทหรือทางจิต จนเด็กเกิดการเลียนแบบมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับพ่อแม่

ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental Theories)

ทฤษฎีพัฒนาการได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ว่าเป็นผลให้เกิดการเลือกรูปแบบที่จะดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล โดยอธิบายไว้ว่า ในเริ่มแรกเด็กจะเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม หลังจากนั้นจะมีความคาดหวังถึงการประกอบอาชีพ เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองเพื่อการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว ดังนั้นถ้าบุคคลประสบกับปัญหาเรื่องอุปสรรค ในช่วงชีวิต เช่น เมื่อวัยรุ่นสอบตกไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้อาจจะทำให้เด็กเครียดกับการเรียน และไม่สามารถมีอาชีพที่ต้องการได้ เพราะทฤษฎีพัฒนาการนั้นให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ตามสภาพแวดล้อมที่กระทำกับบุคคลและลักษณะของบุคคลนั้น ๆ ที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา (Legel, 1999, p. 294)

เหตุผลสำคัญของการไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต และทำให้เด็กมีแนวโน้มที่จะประกอบอาชีพอาชกรรมได้แก่ การมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวยากจน ครอบครัวแตกแยก ผลจากสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะติดตัวเด็กไปจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่

ทฤษฎีพัฒนาการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในการที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ลักษณะมุ่งสัมฤทธิ์ และชีวิตครอบครัวภายหลังการแต่งงาน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม นั้นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพอาชกรรม และลักษณะของการประกอบอาชีพอาชกรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (Legel, 1999, p. 295)

ในทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น จากการศึกษา Patterson พบว่า ความขัดแย้งในครอบครัวในช่วงวัยเด็ก และการขาดความเอาใจใส่จากพ่อแม่ในช่วงวัยเด็ก ทำให้เด็กมีปัญหาการปรับตัวทางสังคมในช่วงวัยรุ่น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Glueck ที่พบว่า นุคลิกภาพ และปัจจัยทางสังคมนั้น มีความสัมพันธ์กับการกระทำความผิด และปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การเอาใจใส่ของพ่อแม่ และการแสดงอารมณ์ของพ่อแม่ที่มีต่อกัน (Legel, 1999, p. 295)

แนวความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการได้มีงานวิจัยมากมายที่พบว่า การประกอบอาชญากรรมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการ โดย Patterson และคณะ พบว่า พ่อแม่ที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวต่ำนั้นเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เด็กประกอบอาชญากรรมในวัยเด็กตอนต้น และการถูกละเลยทางสังคมในช่วงวัยเด็กตอนกลางนั้น เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่ต่อต้านสังคม (Legel, 1999, p. 295)

ทฤษฎีการเลียนแบบ (Theory of Imitation)

ของ กาเบรียล ทาร์ด ได้เสนอแนวคิดด้านจิตวิทยาที่เกี่ยวกับการเลียนแบบ โดยทฤษฎีของการเลียนแบบที่เขาเสนอมี 3 กฎ ดังนี้

1. คนที่มีความสามัคคีใกล้ชิดกันจะมีการเลียนแบบพฤติกรรมกัน
2. การเลียนแบบมีแนวโน้มจะแพร่จากสิ่งที่มีมากกว่าสู่สิ่งที่มีน้อยกว่า อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าคุณคนจะเลียนแบบผู้ที่มีสถานะเหนือกว่าตน เช่น ลูกเลียนแบบพ่อแม่ ลูกน้องเลียนแบบเจ้านาย เป็นต้น
3. มีการแทรกแทนพฤติกรรม โดยชี้ว่าการมีพฤติกรรมใหม่จะแทนที่พฤติกรรมเก่า เช่น นายเอปกติมักสูบบุหรี่เพียงอย่างเดียว ต่อมาเข้าไปอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่เสพยาบ้า นายเอจึงทั้งสูบบุหรี่และเสพยาบ้า หรือเดิมมีพฤติกรรมลักเล็กขโมยน้อย ต่อมาถูกจับและติดคุก เมื่อพ้นโทษออกมากลับไปเปลี่ยนซึ่งเป็นพฤติกรรมการกระทำความผิดที่เพิ่มขึ้น

ทาร์ดเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมนั้นจะมีผล ทำให้บุคคลสามารถเลียนแบบพฤติกรรมกันได้ ตัวอย่างในภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือสื่อหนังสือพิมพ์ ต่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอาชญากรทั้งสิ้น (สุดสงวน สุธีสร, 2546, น. 72-73)

ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Differential Association Theory)

เอ็ดวิน เฮซ ซัทเทอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland) เสนอว่า การที่บุคคลคบหาสมาคมกันในกลุ่ม ทำให้บุคคลรับเอาค่านิยมและพฤติกรรมของบุคคลอื่นมาถือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นพฤติกรรมที่ผิดหรือไม่ผิดนั้นขึ้นอยู่กับอัตราส่วนของการติดต่อสัมพันธ์โดยมีความถี่ ช่วงเวลา และความเข้มข้นในการสมาคมของวัยรุ่นเป็นตัวแปรสำคัญในการส่งผลต่อการกระทำ ความผิดหมายความว่าถ้าวัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดถี่หรือบ่อย ๆ อยู่ในช่วงเวลานานโอกาสที่วัยรุ่นนี้จะกระทำผิดไปด้วยก็มีมาก นอกจากนี้ถ้าวัยรุ่นนั้นมีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดในช่วงต้น ๆ ของชีวิต พฤติกรรมการกระทำผิดจะเกิดขึ้นและติดตัวไปจนตลอดชีวิต ในด้านความเข้มข้นหมายถึงแหล่งที่เป็นแบบแผนของการกระทำผิดเป็นที่ยกย่องมากน้อยเพียงใดต่อวัยรุ่นและวัยรุ่นมีปฏิริยาทางอารมณ์สัมพันธ์กับการสมาคมนั้นเพียงไร ถ้าเข้มข้นมากโอกาสที่เด็กจะยอมรับและปฏิบัติตามแบบแผนก็เกิดขึ้นได้มาก

ต่อมา เอ็ดวิน เฮซ ซัทเทอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland, 1978 อ้างถึงใน พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ, 2523, น. 65) ได้แก้ไขขยายเพิ่มและปรับปรุงทฤษฎีของตนโดยร่วมกับโดนาร์ด อาร์.

เครซี่ (Donard R. Cressey) ปรับปรุงทฤษฎีการคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างและในปี ค.ศ. 1978 เขาได้อธิบายพัฒนาการพฤติกรรมอาชญากรเป็นเนื้อหาทฤษฎีการคบหาสมาคมกับบุคคลที่แตกต่างว่า อาชญากรรมนั้นเป็นผลผลิตของการเรียนรู้และความสัมพันธ์ ของกลุ่ม ดังนั้นอัตราส่วนการกระทำผิดจะมากน้อยเพียงใดจึงเป็นผลมาจากลักษณะ การคบหาสมาคมระหว่างบุคคลในกลุ่ม (Group Contacts) และกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้จากกลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมทางอาชญากรรมเรียนรู้ได้หรือโดยพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือพฤติกรรมทางอาชญากรรมมิใช่ถ่ายทอดทางพันธุกรรม ดังเช่นบุคคลผู้มีได้ฝึกหัดทางเครื่องจักรก็ย่อมจะ ไม่สามารถประดิษฐ์หรือทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรกลได้

2. พฤติกรรมทางอาชญากรรมสามารถเรียนรู้ได้โดยกระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่งรวมทั้งภาษาและท่าทางหรือการกระทำด้วย

3. หลักการสำคัญยิ่งของการเรียนรู้พฤติกรรมทางอาชญากรรมก็คือจะเกิดในกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันหรือถ้ามีการติดต่อใกล้ชิดกันทางหน่วยงานซึ่งมิใช่เป็นบุคคลเช่นโดยภาพยนตร์หนังสือพิมพ์ก็ยิ่งถือว่าไม่มีส่วนสำคัญในการให้กำเนิดพฤติกรรมทางอาชญากรรม

4. การเรียนรู้ที่อาชญากรได้รับนั้น จะเป็นการเรียนรู้ซึ่งรวมถึง

- เรียนรู้เทคนิควิธีการประกอบอาชญากรรมซึ่งบางครั้งอาจสลับซับซ้อนหรือบ่อยครั้งก็อาจง่าย ๆ

- เรียนรู้ทิศทางหรือแนวทางของแรงจูงใจ (Motive) แรงขับ (Drive) การหาเหตุผลไว้ใช้ อ้างอิงและเจตคติต่าง ๆ

5. ทิศทางของแรงจูงใจและแรงขับสามารถที่จะเรียนรู้ได้จากข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ทางกฎหมายว่าด้วยการกระทำนั้นเป็นปฏิบัติหรือถูกต้องตามกฎหมายโดยที่สังคมรอบตัวของบุคคลอาจจะแวดล้อมไปด้วยบุคคลซึ่งมีความโน้มเอียงไปในทางเป็นปฏิบัติต่อกฎหมายมากกว่าดังเช่นในสังคมอเมริกันในเวลานี้ อาจมีความสับสนในเรื่องการปฏิบัติตามกฎหมายและการปฏิบัติต่อกฎหมายซึ่งการที่เป็นเช่นนี้มีผลทำให้บุคคลต่าง ๆ มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมาย

6. บุคคลกลายเป็นผู้กระทำความผิด เนื่องจากเขามีความโน้มเอียงไปในทางเป็นปฏิบัติ ต่อกฎหมายมากกว่าการจะชอบที่จะปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งข้อนี้เป็นข้อหลักสำคัญของทฤษฎีนี้ คือมีแรง 2 แรง ซึ่งต่อสู้กันนั่นคือ การคบค้าสมาคมกับอาชญากร (Criminal Patterns) และเหินห่างจากแบบต่อต้านอาชญากร (Anticriminal Patterns) แล้วบุคคลนั้นก็จะมีพฤติกรรมทางอาชญากรรม

7. ความแตกต่างในการคบค้าสมาคมอาจแตกต่างไปในแง่ของความสม่ำเสมอหรือความถี่ ระยะเวลาความก่อนหลังและความเข้มของการสมาคม เช่น ถ้าคบค้าสมาคมกับอาชญากรบ่อย ๆ เป็นเวลานานและอย่างใกล้ชิดก็ย่อมมีพฤติกรรมทางอาชญากรรมได้มาก ส่วนความก่อนหลังนั้นมีความสำคัญในแง่ที่ว่า ถ้าหากได้เรียนรู้พฤติกรรมที่ถูกกฎหมายตั้งแต่เยาว์วัยมาก ๆ ก็อาจจะมีผลคงทนต่อไปตลอดชีวิตและเช่นเดียวกันถ้าหากว่าได้มีการเรียนรู้และพัฒนาพฤติกรรมทางอาชญากรรมมาตั้งแต่วัยเยาว์ก็อาจจะคงทนตลอดไปในชีวิต

8. กระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมทางอาชญากรรมโดยการคบค้าสมาคมกับแบบอาชญากรและแบบต่อต้านอาชญากรนั้น เกี่ยวข้องข้องกับกลไกต่าง ๆ ทั้งหมด ซึ่งมีในการเรียนรู้อื่น ๆ ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากร ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดอยู่แต่วิธีการเรียนรู้โดยการลอกเลียนแบบเสมอไป อาจเรียนรู้ด้วยวิธีการอื่น ๆ อีกมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการลอกเลียนแบบก็ถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้พฤติกรรมทางอาชญากรรม

9. ในขณะที่พฤติกรรมทางอาชญากรรมเป็นการแสดงออกของความต้องการและค่านิยม โดยทั่วไป แต่พฤติกรรมทางอาชญากรรมก็ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยความต้องการและค่านิยมโดยทั่วไปเหล่านี้ได้ ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมที่มิใช่อาชญากรรมก็เป็นการแสดงออกถึงความต้องการและค่านิยมอย่างเดียวกัน ตัวอย่างเช่น โจรโดยทั่วไปลักขโมยเพราะต้องการเงินในขณะที่พฤติกรรมทางอาชญากรรมมิใช่อาชญากรรมก็อาจมีความต้องการความสุข มีค่านิยมใน ความต้องการทางเลือนขั้นในสังคมเหมือนกัน ฉะนั้นความต้องการและค่านิยมเหล่านี้จึงไม่อาจนำมา

อธิบายพฤติกรรมทางอาชญากรรม แต่เอ็ดวิน เอช. ฮัทเทอร์แลนด์ ก็ยังยืนยันว่าการกระทำ ความผิดกฎหมายของเด็กและเยาวชนนั้นเป็นผลความโน้มเอียงไปในทางปฏิบัติต่อกฎหมายมากกว่า ความนิยมชมชอบที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่ครอบครัวมีส่วนที่จะช่วยให้เด็กปฏิบัติตาม กฎหมายแต่ถ้าครอบครัวล้มเหลวที่จะยึดเยาวชนไว้กับครอบครัว ก็จะทำให้เยาวชนนั้นยิ่งเพิ่มการ คบหาสมาคมกับเด็กที่มีแบบแผน พฤติกรรมเบี่ยงเบนนอกบ้าน

การที่บุคคลคบหาสมาคมกันในกลุ่มทำให้บุคคลรับเอาค่านิยมและพฤติกรรมของ บุคคลอื่นมาถือปฏิบัติ ซึ่งอาจจะเป็นพฤติกรรมที่ผิดหรือไม่ก็นั่นย่อมขึ้นอยู่กับอัตราส่วนของการติด ต่อสัมพันธ์ ทฤษฎีนี้ถือว่าพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ดีนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับมาจากการเรียนรู้ตั้งแต่เล็ก ๆ จน กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

ทฤษฎีของ Sutherland อาจสรุปสั้น ๆ ได้ดังนี้ (อัณณพ ชูบำรุง, 2537, น. 99) คน กระทำผิดเพราะเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจากผู้อื่นที่สนิทสนมคุ้นเคยเป็นเวลานาน จนผู้ ที่เรียนรู้ มองเห็นสิ่งผิดกฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ทำให้เรียนรู้ในเรื่องเทคนิค แรงจูงใจ ตัดสินหา วิธีหาเหตุผล เข้าข้างตนเอง และทัศนคติต่าง ๆ ในการกระทำผิด

อย่างไรก็ดี มีผู้โต้แย้งทฤษฎีนี้ว่าไม่สามารถอธิบายได้แจ่มแจ้งถึงสาเหตุของการกระทำ ผิดในแบบต่าง ๆ เช่น บุคคลที่มีความคุ้นเคยและเป็นพรรคพวกเดียวกันกับบุคคล ที่ประกอบ อาชญากรรม แต่เขาผู้นั้นกลับไม่กระทำผิด ซึ่ง Sutherland ก็แก้ว่าเป็นเพราะลักษณะประจำตัว ของบุคคล ความกดดัน และการเลือกคบหาบุคคลอื่นตามความพอใจ ความประพฤติดังแตกต่าง กัน (สุชา จันทรโสม, 2533, น. 11)

ทฤษฎีกระบวนการทางสังคม

กระบวนการทางสังคมมองว่า คนได้ถูกขัดเกลา (Socialization) จากสถาบันต่าง ๆ ใน สังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ที่ทำงาน เป็นต้น ซึ่งถ้าหากความสัมพันธ์เป็นไปในทางบวก และได้รับการสนับสนุน คนจะปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามหาก ความสัมพันธ์เป็นไปในทางลบ คนก็จะฝ่าฝืนกฎระเบียบ นำไปสู่พฤติกรรมอาชญากรรม

ทฤษฎีกระบวนการทางสังคมเชื่อว่า คนไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ชนชั้น หรือเพศใดก็ตาม ต่างก็มีศักยภาพที่จะเป็นอาชญากรได้ทั้งสิ้น คนจนหรือคนชั้นต่ำมีปัญหาทางเศรษฐกิจสูง ได้รับการดูถูก มีการศึกษาน้อย ครอบครัวแตกสลาย จึงมีโอกาสน้อยหรือความสามารถในการก่ออาชญากรรม สูง ในขณะที่ชนชั้นกลางมักมีสังคมที่ดีกว่า ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ มีเพื่อนดี เป็นที่ยอมรับของสังคม จึงมีโอกาสน้อยหรือความสามารถในการทำความผิดน้อย แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่

ว่าชนชั้นกลางหรือกลุ่มที่มีความพร้อมจะไม่กระทำความผิดเลย สิ่งนี้จะขึ้นอยู่กับการขัดเกลาทางสังคมเป็นสำคัญ เช่นชนชั้นกลางมีฐานะดี เลี้ยงลูกแบบตามใจ ไม่ฝึกให้มีความอดทน ต้องการอะไรก็จะได้รับเสมอ ๆ ก็อาจจะกลายเป็นคนที่มีโอกาสในการกระทำความผิดหรือก่ออาชญากรรมได้เช่นกัน เราจะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมไปในทางที่ดีแล้ว เขาก็จะเป็นบุคคลที่มีโอกาสหรือศักยภาพในการกระทำความผิดต่ำ

ความสัมพันธ์ในครอบครัว (family relations) เป็นสิ่งสำคัญและมีบทบาทอย่างมากต่อพฤติกรรมของมนุษย์ การสื่อสารที่สร้างความเข้าใจภายในครอบครัว การฝึกให้มีวินัยที่ถูกต้องสามารถกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวได้ทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น หากเด็กได้รับการอบรมอย่างถูกต้องจากครอบครัวแล้ว เมื่อโตขึ้นเด็กก็จะประพฤติตนไปในแนวทางที่ได้รับการอบรมมา การที่เด็กมาจากครอบครัวที่แตกแยก ก็ได้แปลว่า เด็กคนนั้นจะต้องกลายเป็นเด็กกระทำความผิด เพราะหากพ่อแม่คนใดคนหนึ่งสามารถทำหน้าที่ของตนและชัดเจนส่วนที่ขาดหายไปของเด็กได้ จนเด็กรู้สึกว่ามีได้ขาดอะไร และรู้สึกที่ตนเองปกติทุกอย่าง นักอาชญาวิทยาบางคนมองว่าหากเด็กไม่ได้รับการชัดเจนที่เพียงพอ เพราะพ่อแม่ต้องแบกรับภาระในเรื่องเศรษฐกิจ ไม่มีเวลาให้เด็กอย่างเพียงพอ ทำให้เด็กมีปัญหา จึงหันไปคบเพื่อนซึ่งอาจจะทำให้ไม่มีโอกาสที่เด็กจะประสบความสำเร็จทางการศึกษาก็มีสูง

ความสัมพันธ์ของเพื่อน (peer relations) นักจิตวิทยาเชื่อว่าเพื่อนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมมนุษย์ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการเลือกที่จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ ในช่วงอายุของเด็กแต่ละช่วง เพื่อนมีอิทธิพลในลักษณะที่ต่างกัน เช่น ในช่วงวัยรุ่น (teen) เพื่อนจะมีบทบาทเป็นผู้ให้กำลังใจ เพราะเป็นวัยที่ต้องการการสนับสนุนทางอารมณ์ จึงมีความเชื่อใจเพื่อนมาก และมักจะเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวหรือความลับของตนให้เพื่อนได้รับรู้ ส่วนในเด็กที่ไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อนมักจะแสดงอาการก้าวร้าวและชอบแกล้งคนอื่น เด็กอาจมีกลุ่มเพื่อนมากกว่า 1 กลุ่ม ในกลุ่มหนึ่งเด็กอาจมีบทบาทเห็นหัวหน้ากลุ่ม แต่ในขณะเดียวกันอีกกลุ่มหนึ่งเด็กอาจมีบทบาทเป็นผู้ตามก็ได้ จะเห็นได้ว่าเด็กและเพื่อนมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ยังมีสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น สถาบันศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน เช่น ผู้ที่นับถือคริสต์ศาสนา ทุกวันอาทิตย์จะไปโบสถ์ ร่วมกิจกรรมทางศาสนา ไม่คิดประกอบอาชญากรรม

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

(Convention on the Rights of the Child-CRC)

ประเทศได้ลงนามเป็นรัฐภาคีแห่งอนุสัญญานี้ และให้ภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2535 มีองค์การกฎหมายระหว่างประเทศในรูปของคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กทำหน้าที่ตรวจสอบการอนุวัติตามอนุสัญญาของประเทศภาคี

เด็กในอนุสัญญานี้หมายถึง มนุษย์ทุกคนที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านี้ตามกฎหมายที่ใช้บังคับแก่เด็กนั้น

สิทธิในชีวิต เสรีภาพและความปลอดภัย

มาตรา 37 และมาตรา 40

อนุสัญญาได้บัญญัติสิทธิพิเศษสำหรับเด็กที่กระทำความผิด (Juvenile offender) เพราะเด็กมีความเสี่ยงมากกว่าผู้ใหญ่ และการฟื้นฟูเด็กที่กระทำความผิดถือเป็นผลประโยชน์ของสังคมที่จะได้รับต่อไป โดยเฉพาะการมีบทบัญญัติที่ห้ามการจำคุกตลอดชีวิต การลงโทษประหารชีวิตและการกระทำการทรมานเด็ก การจำคุกเด็กให้เลือกเป็นแนวทางสุดท้ายและให้กำหนดระยะเวลาการจำคุกที่สั้นที่สุด โดยต้องคำนึงถึงหลักมนุษยธรรม ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และคำนึงถึงอายุและการแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสมเพื่อการกลับสู่สังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการคุมประพฤติ

คำว่า การคุมประพฤติ หรือ Probation มาจากคำว่า Probare ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า การทดลองหรือการพิสูจน์ (To try or prove)

ในระยะแรกคำว่า Probation ใช้ในความหมายของระยะเวลาในการทดสอบ ความพร้อมของนักบวชในศาสนาคริสต์ เมื่อคำว่า Probation ถูกนำไปใช้ในความหมายทางการศึกษา ในกรณีที่นักเรียนทำคะแนนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดและต้องตกอยู่ในระหว่าง Probation ก็หมายความว่าถูกภาคทัณฑ์ไว้ก่อนเพื่อให้โอกาสทดลองเรียนอีกหนึ่งเทอม ถ้าทำคะแนนได้ดีขึ้นพ้นจากเกณฑ์ที่กำหนดก็จะพ้นจาก Probation และได้เรียนต่อไป ถ้าไม่สามารถทำคะแนนได้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอีกครั้งหนึ่งก็อาจจะถูกให้พ้นจากสภาพการเป็นนักศึกษาไป ในกรณีที่คำว่า

Probation ถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติราชการก็มีความหมายใกล้เคียงกันกล่าวคือ ใช้ในกรณีที่ ราชการที่เข้าใหม่ซึ่งจะยับยั้งไม่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการ จนกว่าจะครบระยะ “ทดลอง ปฏิบัติราชการ” เช่น 6 เดือนเสียก่อนการให้ทดลองปฏิบัติราชการนี้เรียกว่าอยู่ในระหว่าง Probation

สำหรับในกระบวนการยุติธรรม จอห์น ออกัสตัส เป็นคนนำคำคำนี้มาใช้เป็นคนแรก และต่อมาเมื่อ Probation เป็นที่ยอมรับกันมากยิ่งขึ้น จึงได้มีการใช้คำนี้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในระยะแรก ๆ นั้น คำว่า Probation ถูกนำมาใช้ในความหมายของการทดสอบ หรือ การให้โอกาสผู้กระทำผิดกลับตัว ทั้งนี้โดยการปล่อยตัวผู้กระทำผิดไปโดยมีการประกันตัว ต่อมาได้ มีการดัดแปลงและปฏิรูปมาตรการบางอย่างในระบบ Probation เช่น เปลี่ยนจากการประกันตัว เป็นการรอลงอาญาในศาลผู้ใหญ่ หรือเป็นคำสั่งของศาลที่มีโทษทางอาญาในศาลเด็ก เป็นต้น

ปรัชญาของการคุมประพฤติ

การคุมประพฤติเป็นวิวัฒนาการอย่างหนึ่งของระบบ ซึ่งได้นำมาใช้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ในสมัยก่อนหน้านั้น เมื่อผู้ใดกระทำผิดก็จะถูกจับมาลงโทษให้สาสมกับความผิดนั้นเพื่อเป็นการแก้แค้นเป็นการชดใช้ทดแทน เพื่อชดเชยหรือบรรเทาความเสียหายแก่ผู้ได้รับความเสียหายและช่วยให้เขาได้รับความพึงพอใจพร้อมกันด้วย เมื่อการลงโทษมีจุดมุ่งหมายไปในทางตอบแทนแก้แค้น เช่นนี้จึงไม่เกิดความคิดที่จะผ่อนปรนปรานีแต่อย่างใด ฉะนั้นจึงปรากฏว่าผู้ที่พ้นโทษจำคุกออกมาแล้วไม่อาจกลับตัวเป็นคนดีได้แต่กลับประพฤติผิดมากขึ้น จากปรากฏการณ์เช่นนี้ได้กระตุ้นให้เกิด แนวความคิดว่าปรัชญา แนวความคิด ทศนคติ ตลอดจนวิธีการที่แล้ว ๆ มา ไม่สามารถช่วยเหลือผู้กระทำผิดให้กลับตัวได้ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงปรัชญา แนวความคิดและทศนคติดังกล่าว โดยอาศัยหลักและเหตุผล ดังนี้

1. ลดความเชื่อในเรื่องการลงโทษจำคุกผู้กระทำผิด และความรุนแรงของตัวบทกฎหมายในการลงโทษผู้กระทำผิด
2. ตระหนักถึงผลของการลงโทษจำคุกกว่าทำให้นักโทษเป็นจำนวนมากเลวลง และเกิดผลเสียยิ่งกว่าการปล่อยตัวไป
3. มีแนวความคิดว่าควรจะศึกษาผู้กระทำผิดทุกคนเป็นรายบุคคล เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการแก้ไขให้พวกเขาสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมของแต่ละคน แทนการจำคุกก่อนตัดสิน

4. กระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่ออาชญากรรม และสาเหตุแห่งอาชญากรรม

5. เสริมสร้างความรู้ถึงคุณค่าแห่งเกียรติ และศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์เพื่อป้องกันการกระทำผิด

จากการเปลี่ยนแนวความเชื่อและปรัชญาดังกล่าว เป็นผลให้เกิดกระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้วิธีการอบรมบ่มนิสัยและจิตใจ ให้มีผู้ควบคุมเป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือแนะนำความประพฤติในระยะหนึ่ง จนผู้กระทำผิดสามารถปรับตัวได้ ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ทั้งยังเป็นการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดในขณะเดียวกัน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อคุ้มครองและป้องกันสังคมจากอาชญากรรม
- 2) เพื่อให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับตัวจำเลยต่อศาลก่อนการพิพากษาคดี
- 3) เพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดี

ประโยชน์ของการคุมประพฤติ

Herbert G.Callison (1983, pp. 101-102) ได้ประมวลประโยชน์หรือผลดีของการคุมประพฤติ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ผู้กระทำผิดพ้นจากการที่จะต้องมีประสบการณ์ในการถูกจำคุกและการถูกตัดขาดออกจากชุมชน ยิ่งกว่านั้นพวกเขาไม่ต้องถูกตราหน้าจากครอบครัว เพื่อน และนายจ้าง
2. ผู้กระทำผิดได้รับประโยชน์จากการควบคุมและสอดส่อง การให้คำปรึกษา แนะนำ และการแนะนำซึ่งสามารถหาได้ในชุมชน แหล่งที่จะคอยสนองความต้องการที่สามารถหาได้ ได้แก่ โรงเรียน คลินิกสุขภาพจิต และหลักสูตรการฝึกอาชีพ ผู้กระทำผิดที่ล้มเหลวในการปรับตัวเข้ากับความเป็นอิสระภายใต้การควบคุมสอดส่องจะถูกส่งไปที่ทัณฑสถานภายใต้การควบคุมที่เคร่งครัด
3. การคุมประพฤติประหยัดกว่าการจำคุก เนื่องจากผู้กระทำผิดยังคงสามารถหาเลี้ยงตัวเองและคนในอุปการะของเขาได้ ยิ่งกว่านั้นค่าใช้จ่ายในการบริหารงานยุติธรรมน้อยกว่าค่าใช้จ่ายในการกักขังผู้กระทำผิดถึง 13 เท่า ต่อผู้กระทำผิด 1 คน ผู้กระทำผิดยังคงเสียภาษีและครอบครัวของเขาไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากรัฐ

4. ผู้กระทำผิดซึ่งอยู่ในชุมชนยังคงประกอบอาชีพค้าขายกับครอบครัวและไม่ได้ติดต่อสมาคมกับวัฒนธรรมที่ต่อต้านสังคม ซึ่งมีอยู่ในเรือนจำทำให้ไม่เกิดความยุ่งยากสับสนในชีวิตของพวกเขา

5. ผู้กระทำผิดอยู่ในฐานะที่จะจ่ายค่าชดใช้สำหรับการกระทำผิด เขาสามารถจ่ายค่าใช้จ่ายในศาล ค่าปรับและชดใช้ค่าเสียหายได้

6. ผู้กระทำผิดบางคนเหมาะสมที่จะอยู่ภายใต้การควบคุมสอดส่องมากกว่าที่จะปล่อยหรือรอการลงโทษเขาไปเฉย ๆ

นอกจากนี้ สุพจน์ สุโรจน์ (2550, น. 7) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการคุมประพฤติ ซึ่งนอกเหนือไปจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

1) ช่วยเหลือศาลให้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำเลยอย่างละเอียดและถูกต้อง พร้อมทั้งความเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อศาลจะได้ใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าควรใช้มาตรการหรือวิธีการใดที่เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน และพิพาทษาคดีของจำเลยแต่ละคนนั้นอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

2) คุ้มครองป้องกันสังคมจากอาชญากรรม

3) เป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่ไม่ร้ายแรงเป็นรายบุคคลที่ได้ผลดีกว่าการจำคุกบุคคลประเภทเดียวกันนี้

4) ลดความแน่นแออัดในเรือนจำลงได้มาก ซึ่งทำให้การแก้ไขบำบัดผู้ที่จำเป็นต้องได้รับโทษจำคุกได้ผลดีมากยิ่งขึ้น

งานคุมประพฤติในประเทศไทย

ประเทศไทยเริ่มมีการนำระบบคุมประพฤตินำมาใช้เป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 โดยมาใช้กับผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนก่อน ส่วนผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ นั้นแม้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มาตรา 56, 57 และ 58 จะได้บัญญัติถึงวิธีการเกี่ยวกับการคุมประพฤติไว้ แต่อย่างไรก็ตามศาลคงใช้มาตรการรอการกำหนดโทษ หรือการลงโทษเพียงอย่างเดียวโดยไม่ใช้วิธีการคุมประพฤติ เนื่องจากยังไม่มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่จะรับผิดชอบดำเนินการตาม คำพิพากษาของศาลได้

จนกระทั่งรัฐบาลได้ผ่านพระราชบัญญัติวิธีดำเนินการคุมความประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2522 และได้มีการจัดตั้งสำนักงานคุมประพฤติกลาง ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับกองสังกัดสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และได้เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2522 โดยดำเนินการในกรุงเทพมหานครก่อน จนปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจ และเพื่อเป็นการ

ให้โอกาสแก่ประชาชนในทุกทัวภูมิภาคของประเทศให้ได้รับประโยชน์จากวิธีการคุมความประพฤติ จึงได้มีการดำเนินการสำนักงานคุมประพฤติ ในส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ เนื่องจากการขยายงาน ออกสู่ภูมิภาคมากขึ้นจึงให้สำนักงานคุมประพฤติกกลางมีปริมาณงาน ขอบเขต อำนาจหน้าที่และ ความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเพื่อประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน สำนักงาน คุมประพฤติกกลางจึงได้รับการ ยกฐานะให้เป็น “กรมคุมประพฤติ” เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2535 ตาม พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติโอน อำนาจหน้าที่และกิจการบริหารบางส่วนของสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม ไป เป็นของกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2535 ดังนั้น วันที่ 15 มีนาคม ของทุกปี จึงถือ เป็น “วันคุมประพฤติ”

วิสัยทัศน์

“เป็นเลิศในการแก้ไขฟื้นฟู ผู้กระทำผิดในชุมชน เพื่อคืนคนดีสู่สังคม”

พันธกิจ

1. ดำเนินการตามมาตรการคุมประพฤติ และมาตรการอื่น ๆ ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน
2. การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับรักษา
3. การสงเคราะห์ผู้กระทำผิดภายหลังพ้นการคุมประพฤติ พ้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและภายหลังปล่อย
4. ส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและป้องกันอาชญากรรม
5. ส่งเสริมและสนับสนุนการนำทรัพยากรชุมชน รวมทั้งพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน
6. ศึกษา วิจัยและพัฒนาระบบงาน ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งกฎหมาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

7. พัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการ และทรัพยากรบุคคล

บทบาท

1. ดำเนินการสืบเสาะและพินิจ ควบคุมและสอดส่อง แก้ไขฟื้นฟูและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชั้นก่อนฟ้อง ชั้นพิจารณาคดีของศาล และภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษาตามที่กฎหมายกำหนด
2. ดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับรักษาตามกฎหมาย ว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

3. ส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับการดำเนินการ แก้ไขฟื้นฟูและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชน

4. พัฒนาระบบ รูปแบบ และวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน

5. จัดทำและประสานแผนงานของกรมให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนแม่บทของกระทรวงรวมทั้งเร่งรัดติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานในสังกัด

6. เสริมสร้าง สนับสนุน และประสานงานให้ชุมชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมและ เป็นเครือข่ายในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

7. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ภารกิจ

1. ดำเนินการตามมาตรการคุมประพฤติผู้กระทำผิดในชั้นก่อนและหลังการพิจารณาคดี

2. การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบบังคับรักษา

3. การสงเคราะห์ผู้กระทำผิดภายหลังพ้นการคุมความประพฤติ

4. สนับสนุนและระดมการนำทรัพยากรชุมชนมาใช้ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายชุมชน

5. ศึกษา ค้นคว้าและวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการคุมประพฤติ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งกฎหมาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

6. พัฒนาโครงสร้างและการบริหารจัดการองค์กร รวมทั้งพัฒนาศักยภาพให้มีคุณภาพและมีความเป็นวิชาชีพเพื่อการให้บริการที่ดี

7. สนับสนุนป้องกันปัญหาอาชญากรรมและหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม

หน้าที่และความรับผิดชอบของกรมคุมประพฤติ

1. ส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับการดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูและสงเคราะห์ผู้กระทำผิด ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการดำเนินการคุมความประพฤติ ตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2522

2. พัฒนาระบบ รูปแบบ และวิธีการคุมความประพฤติผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ จัดทำและประสานแผนงานของกรมให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนแม่บทของกระทรวง รวมทั้งเร่งรัดและติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานในสังกัด

3. ปฏิบัติราชการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

การคุมประพฤติจึงเป็นการบริหารงานที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยครอบคลุมทั้งในขั้นตอนก่อนและหลังการพิพากษาคดีของศาล มีพนักงานคุมประพฤติเป็น

ผู้ดำเนินการ ขั้นตอนก่อนคำพิพากษาของศาลนั้น เรียกว่า การสืบเสาะและพินิจ (presentence investigation) ส่วนขั้นตอนหลังคำพิพากษาของศาล เรียกว่า การควบคุมและสอดส่อง (supervision) ซึ่งพนักงานคุมประพฤติจะทำหน้าที่ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือผู้กระทำความผิดนั้น ๆ พร้อมกับนำทรัพยากรในชุมชนเข้ามาช่วยเหลือ เรียกว่า กิจกรรมชุมชน (community affairs) ทั้งนี้ เพื่อมุ่งหวังให้จำเลยได้กลับตัวเป็นพลเมืองดีและกลับคืนสู่ชุมชนอย่างมีคุณค่าตลอดไป

เด็ก หมายความว่า บุคคลอายุเกินกว่า 7 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์

เยาวชน หมายความว่า บุคคลอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์

การสืบเสาะและพินิจผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน หมายถึง การแสวงหาข้อเท็จจริง ประวัติภูมิหลังทางสังคม และรายละเอียด หลักฐานต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน รวมทั้งค้นหาสาเหตุ แห่งการกระทำความผิดเพื่อนำข้อเท็จจริง มาวิเคราะห์ ประเมิน และทำรายงานพร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามาให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนแต่ละรายอย่างเหมาะสมต่อศาลก่อนพิจารณาพิพากษาคดี

งานสืบเสาะและพินิจ (Presentence Investigation) หมายถึง กระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติและภูมิหลังทางสังคมของจำเลย ตลอดจนพฤติกรรมในคดีก่อนการพิจารณาพิพากษาคดี โดยพนักงานคุมประพฤติเป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่งศาล แล้วนำข้อเท็จจริงที่ได้มาประมวล วิเคราะห์และทำรายงานเสนอต่อศาล พร้อมทำความเข้าใจและขอเสนอแนะว่าวิธีการใดจึงจะเหมาะสมกับจำเลยรายนั้น เพื่อศาลจะได้ใช้ประกอบดุลยพินิจในการพิพากษา ซึ่งจะเป็นการพิจารณาเป็นรายบุคคลไป

งานควบคุมและสอดส่อง (Supervision) เป็นกระบวนการภายหลังศาลใช้ดุลยพินิจในการพิพากษาผู้กระทำความผิดแล้วว่าบุคคลนั้นยังไม่สมควรได้รับโทษจำคุก จึงให้รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษไว้ก่อน โดยมีการกำหนดเงื่อนไขคุมความประพฤติ และให้พนักงานคุมประพฤติเป็นผู้ควบคุมดูแลแนะนำช่วยเหลือหรือตักเตือนในเรื่องความประพฤติ การศึกษา การประกอบอาชีพหรือเรื่องอื่น ๆ ด้วยวิธีการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลตามความเหมาะสม เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำตามหลักจิตวิทยา การบำบัดรักษาทางการแพทย์ การให้การศึกษา การฝึกอาชีพ การอบรมศีลธรรม

งานกิจกรรมชุมชน (community affairs) หมายถึง ขั้นตอนและกระบวนการทางเทคนิคที่พนักงานคุมประพฤตินำมาใช้ดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยเฉพาะกับผู้ถูกคุมความประพฤติ ในช่วงระยะเวลาที่อยู่ระหว่างการคุมความประพฤติโดยใช้เทคนิคทางจิตวิทยา การศึกษา จริยศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ กฎหมาย และวิธีการอื่น ๆ เข้ามาดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมและจิตใจ ตลอดจนการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือตามสมควรเป็นรายบุคคลเป็นระยะ ๆ

โดยใช้ทรัพยากรชุมชนอันได้แก่ สถาบันต่าง ๆ และองค์กรสาธารณะกุศล ให้เข้ามามี ส่วนร่วมในการรับรู้ เข้าใจส่งเสริม สนับสนุนและช่วยเหลือดูแลผู้ถูกคุมความประพฤติทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อเชื่อมโยงผู้ถูกคุมความประพฤติให้กลับคืนสู่ชุมชนได้อย่างแนบเนียนยิ่งขึ้น

งานพัฒนาการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation Development Tasks) ในกระบวนการงานคุมความประพฤติผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ วัตถุประสงค์หลักของการคุมความประพฤติ คือ การให้ความช่วยเหลือ แนะนำ แก้ไขปรับปรุง และส่งเสริมให้ผู้ถูกคุมความประพฤติได้กลับตนเป็นพลเมืองดี โดยไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งผู้ถูกคุมความประพฤตินั้นจะมีความแตกต่างกันทั้งสถานะทางสังคม ประวัติส่วนตัว สภาพอารมณ์ และฐานความผิด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขฟื้นฟูให้เหมาะสมตามความต้องการเป็นรายบุคคล ทั้งในด้านพฤติกรรมและอารมณ์ การปรับทัศนคติ การเข้าใจปัญหาและรู้จักการแก้ไขปัญหาด้วยเทคนิคและวิธีการแตกต่างกัน ดังนี้

- 1) การจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ถูกคุมความประพฤติ
- 2) การแก้ไขฟื้นฟูโดยใช้หลักธรรมทางศาสนา เช่น การอบรมธรรมะ การจัดค่าย

กิจกรรมการบรรพชาและอุปสมบท

- 3) การให้คำปรึกษาจิตวิทยาแบบกลุ่ม

งานบริการสังคม (Community service) หรือการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกคุมความประพฤติทำงานบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ให้แก่ชุมชน สังคมหรือองค์กรสาธารณะกุศล โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนหรือค่าจ้าง การทำงานบริการสังคมนี้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขการคุมความประพฤติ ซึ่งเกิดจากแนวคิดหรือความเชื่อพื้นฐาน ดังนี้

- 1) การทำงานบริการสังคมเป็นมาตรการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) เพราะการให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้รับใช้สังคมด้วยการมอบหมายงานให้ทำ จะส่งผลให้ผู้กระทำความผิดเกิดความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าต่อสังคม มีศักยภาพที่จะทำประโยชน์ให้กับตนเองหรือสังคมได้

- 2) การทำงานบริการสังคมเป็นมาตรการชดใช้หรือทดแทนความผิดแก่ผู้เสียหายและสังคม เพราะการชดใช้ค่าเสียหายเป็นความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิดต่อความเสียหาย การทำงานบริการสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งในการชดใช้ค่าเสียหาย นอกเหนือไปจากการชดใช้ด้วยเงิน ในกรณีนี้จะช่วยให้ผู้กระทำความผิดรู้จักเคารพบรรทัดฐานของสังคมและได้พัฒนาความรู้สึกผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรม

- 3) การทำงานบริการสังคมเป็นมาตรการลงโทษ ในกรการกระทำผิดที่มีโทษจำคุกระยะสั้นหรือการลงโทษปรับ อาจไม่เหมาะสมกับบุคคลบางประเภท เช่น สำหรับผู้กระทำความผิดที่มีฐานะยากจน ไม่มีเงินเสียค่าปรับ

สำหรับประโยชน์ของงานคุมประพฤติในประเทศไทย กองวิชาการและแผนงาน ได้กล่าวไว้ว่า การที่รัฐบาลได้นำวิธีการคุมประพฤติผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่มาใช้ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 จนถึงปัจจุบัน งานคุมประพฤติได้มีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาประเทศโดย ทำให้รัฐและประชาชน ได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. รัฐสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่

โดยงานคุมประพฤติช่วยให้ศาลได้รับทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลยเพิ่มในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติภูมิหลังทางสังคม ประวัติการกระทำผิด สาเหตุแห่งการกระทำผิดของจำเลย เพื่อใช้ประกอบดุลพินิจในการพิพากษาคดีอย่างเป็นธรรมและเหมาะสมกับผู้กระทำผิดเฉพาะราย

2. สังคมและประชาชนลดความเสี่ยงภัยจากการกระทำผิดซ้ำ

โดยผู้กระทำผิดจะได้รับการดูแลสอดส่องจากพนักงานคุมประพฤติและอาสาสมัครคุมประพฤติ ซึ่งปัจจุบันมีผู้ถูกคุมความประพฤติที่เสร็จสิ้นฯ จากการคุมประพฤติไปแล้ว จำนวน 411,162 ราย (จากผู้ถูกคุมความประพฤติทั้งหมด 538,528 ราย) เป็นผู้พ้นจากการคุมประพฤติได้ด้วยดี คือสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมความประพฤติและไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำมีจำนวน 301,150 ราย คิดเป็นร้อยละ 73.24 ส่วนผู้ที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขการคุมประพฤติก็จะถูกเพิกถอนการคุมความประพฤติและได้รับโทษที่มีการรอลงโทษหรือรอกำหนดโทษไว้

3. ทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ คือ ประชาชนได้รับการพัฒนา

โดยมีผู้กระทำผิดได้รับการไข่ฟื้นฟูให้กลับตนเป็นพลเมืองดีด้วยระบบคุมประพฤติ จำนวน 301,150 ราย ซึ่งนอกจากเป็นการพัฒนาผู้กระทำผิดแล้วยังทำให้ประชากรโดยทั่วไป มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้วยการลดความเสี่ยงภัยจากอาชญากรรมและได้รับประโยชน์จากการทำงานบริการสังคม การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ของผู้ถูกคุมความประพฤติ

4. ประหยัดงบประมาณของรัฐในกิจกรรมราชทัณฑ์

โดยหากผู้ถูกคุมความประพฤติ จำนวน 538,528 ราย จะต้องได้รับโทษจำคุกโดยเฉลี่ยประมาณคนละ 90 วัน ดังนั้นเมื่อคำนวณเฉพาะค่าอาหารที่รัฐต้องจ่ายให้แก่ผู้กระทำผิดวันละ 32 บาท รัฐจะเสียงบประมาณเป็นค่าอาหารผู้ต้องขัง รวมเฉลี่ยปีละ 77.54 ล้านบาท และการที่ผู้ถูกคุมความประพฤติไม่ต้องถูกจำคุกก็เป็นการลดความแออัดของเรือนจำทำให้เรือนจำสามารถเป็นสถานที่แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่ร้ายแรง หรือผู้กระทำผิดติดนิสัยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. ลดการสูญเสียกำลังผลิตของชาติ

โดยผู้ถูกคุมความประพฤติที่ต้องรับโทษจำคุก หากไม่มีระบบคุมประพฤติมารองรับจำนวน 538,528 ราย จะสามารถประกอบอาชีพหรือได้รับการสนับสนุนให้ประกอบอาชีพแทน

การต้องโทษจำคุก 60 วัน (ไม่รวมวันหยุด 30 วัน) ซึ่งรายได้สามารถนำมาเสียภาษีให้แก่รัฐและยังเป็นการสนับสนุนฐานทางเศรษฐกิจของรัฐอีกด้วย

6. ลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน

โดยเฉพาะในด้านของการอำนวยความสะดวก ซึ่งประชาชนจะได้เพิ่มพูนความรู้ทางด้านกฎหมาย และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม ตลอดจนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. ลดปัญหาสังคม

อันเกิดจากสภาวะครอบครัวแตกแยก เมื่อสมาชิกครอบครัวมีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือต้องโทษจำคุกในทัณฑสถาน อีกทั้งผู้กระทำผิดที่ได้รับการคุมความประพฤติจะมีโอกาสในการปรับตัวเข้ากับสังคมและได้รับการยอมรับจากสังคมมากกว่าผู้กระทำผิดที่ต้องโทษจำคุก เนื่องจากไม่ต้องรับการตราหน้าว่าเป็นคนชั่วร้าย จึงทำให้สามารถกลับตนเป็นพลเมืองดีและดำเนินชีวิตต่อไปในสังคมได้ตามปกติ

8. ตัดโอกาสทางหนึ่งของการเกิดอาชญากรรมที่ร้ายแรง

ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดทัศนคติ พฤติกรรมจากผู้ประกอบอาชญากรรมเป็นอาชีพนี้อยู่ระหว่างต้องขัง เนื่องจากผู้ถูกคุมความประพฤติได้รับการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชนจึงไม่ได้รับประสบการณ์ในเรื่องจำ

กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

การดำเนินคดีอาญาในกรณีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

ขั้นตอนการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนนับตั้งแต่ถูกจับจนถึงปล่อยโดยสังเขป

1. ขั้นตอนชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานสอบสวน

การแจ้งการจับกุม เมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดเจ้าพนักงานผู้จับกุมจะต้องแจ้งการจับกุมไปยังผู้อำนวยการสถานพินิจที่เด็กและเยาวชนนั้นอยู่ในเขตอำนาจและบิดามารดาผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่โดยไม่ชักการสอบปากคำ พนักงานสอบสวนจะต้องถามปากคำเด็กหรือเยาวชนให้เสร็จภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่เด็กหรือเยาวชนนั้นมาถึงสถานที่ทำการของพนักงานสอบสวนแล้วส่งตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นไปยังสถานพินิจ

1.1 การควบคุมตัวเด็กหรือเยาวชนไว้ที่สถานีตำรวจก่อนส่งไปสถานพินิจ

ก. ห้ามควบคุมเด็กหรือเยาวชนผู้ต้องหานั้นไว้ปะปนกับผู้ใหญ่และ

ข. ห้ามควบคุมไว้ในห้องซึ่งที่จัดไว้สำหรับผู้ใหญ่

1.2 การใช้เครื่องพันธนาการเพื่อควบคุมตัวเมื่อจับกุมแล้ว

ก. กรณีเด็ก ห้ามใช้เครื่องพันธนาการแก่เด็ก เว้นแต่ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูง ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

ข. กรณีเยาวชน กฎหมายไม่ได้บัญญัติห้ามไว้เช่นเดียวกับเด็กจึงใช้เครื่องพันธนาการได้ การขอประกันตัวชั้นสถานีตำรวจก่อนส่งตัวเด็กไปยังสถานพินิจ ก่อนครบกำหนด 24 ชั่วโมง พนักงานสอบสวนจะให้ประกันตัวไปได้ แต่เมื่อพ้นกำหนด 24 ชั่วโมงไปแล้วต้องนำเด็กส่งสถานพินิจ และไปประกันตัวที่สถานพินิจ

2. ขั้นตอนชั้นสถานพินิจ

การดำเนินการของสถานพินิจเมื่อสถานพินิจรับตัวเด็กหรือเยาวชนไว้แล้ว พนักงานคุมประพฤติจะทำการสอบปากคำเด็กหรือเยาวชนบิดามารดาหรือผู้ปกครองหรือผู้ที่เคยอุปการะเลี้ยงดูตลอดจนออกสืบเสาะยังโรงเรียนและที่อยู่อาศัยเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเด็กแล้วรวบรวมเพื่อรายงานให้ศาลทราบในการปฏิบัติหลังจากสอบปากคำเด็กหรือเยาวชน บิดามารดาผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องแล้วจึงจะพิจารณาเรื่องการขอประกัน ตัวโดยผู้มีอำนาจสั่งประกันคือผู้อำนวยการสถานพินิจหากผู้อำนวยการสถานพินิจ ไม่อนุญาตให้ประกันจะต้องส่งคำร้องขอปล่อยชั่วคราวพร้อมทั้งความเห็นไปให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด หรือผู้พิพากษาหัวหน้าแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว แล้วแต่กรณีเพื่อพิจารณาสั่งคำสั่งดังกล่าวให้เป็นที่สุดนอกจากนี้เด็กหรือเยาวชนทุกคนจะได้ รับการตรวจวิเคราะห์ทางกายจากแพทย์ โดยตรวจดูความสมบูรณ์โครงสร้างระบบต่าง ๆ ของร่างกายในรายที่จำเป็นก็จะทำการตรวจวิเคราะห์ทางจิตด้วยเพื่อจิตแพทย์จะได้ตรวจค้นอารมณ์ ความสนใจ บุคลิก เซอร์ปัญญาสัญญาวิปลาสและทำการรักษาในรายที่ภาวะแห่งจิตผิดปกติ การสอบสวน พนักงานสอบสวน (เจ้าหน้าที่ตำรวจ) จะต้องดำเนินการสอบสวนต่อไปตามในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแม้จะได้ส่งเด็กหรือเยาวชนไปยังสถานพินิจแล้วการยื่นฟ้อง ต้องยื่นฟ้องต่อศาลภายใน 30 วัน นับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนนั้นถูกจับกุม ยกเว้นกรณีที่มีการผิดฟ้อง

การผิดฟ้อง เมื่อเกิดความจำเป็นไม่สามารถฟ้อง ภายใน 30 พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี อาจยื่นคำร้องขอผิดฟ้องได้อีกในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกเกิน 5 ปี โดยจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามและศาลสั่งอนุญาตให้ผิดฟ้องมาครบ 2 ครั้งดังกล่าวแล้วหากจะขอผิดฟ้องต่อไปอีก พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะต้องแสดงถึงเหตุจำเป็นและนำพยานมาเบิกความประกอบจนเป็นที่พอใจแก่ศาล ศาลมีอำนาจสั่งอนุญาตได้อีกครั้งละไม่เกิน 15 วัน แต่ทั้ง

นี้ต้องไม่เกิน 2 ครั้ง เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาที่ศาลอนุญาตให้ผิดฟ้องแล้วยังฟ้องไม่ทัน ห้ามพนักงานอัยการฟ้องคดีและจะต้องปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นไปเว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอัยการสูงสุดในกรณีที่สอบสวนทำนอกเขตอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบจะต้องรีบดำเนินการสอบสวนและส่งสำนวนพร้อมความเห็นไปยังพนักงานอัยการเพื่อฟ้องคดีต่อศาลภายใน 30 วัน นับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนถูกจับ เว้นแต่ความผิดอาญานั้นมีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกเกิน 6 เดือน แต่ไม่เกิน 5 ปี จะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามให้ขยายระยะเวลาเป็น 60 วัน นับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนถูกจับ และหากเป็นความผิดที่มีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกเกิน 5 ปี จะมีโทษจำคุกด้วยหรือไม่ก็ตามให้ขยายระยะเวลาเป็น 90 วันนับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนถูกจับกุมผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล ได้แก่พนักงานอัยการ หรือผู้เสียหายกรณีผู้เสียหายฟ้องคดีเองต้องได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการสถานพินิจก่อน

3. ขั้นตอนชั้นศาล

เมื่อเด็กหรือเยาวชนถูกฟ้องต่อศาลแล้ว ผู้ขอประกันอาจยื่นคำร้องก่อนปล่อยชั่วคราวต่อศาลโดยใช้หลักประกันที่ขอถอนมาจากสถานพินิจได้ผู้มีอำนาจสั่งประกันคืออธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนฯกลาง หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนฯหรือผู้พิพากษาศาลที่ได้รับมอบหมายกระทำแทนในกรณีที่ไม่มีประกันหรือศาลไม่อนุญาตให้ประกันตัว ศาลจะส่งควบคุมตัวไว้ระหว่างพิจารณาที่สถานพินิจฯ

การตั้งที่ปรึกษากฎหมาย

ในคดีอาญา เด็กหรือผู้เยาว์จะมีทนายความว่าคดีแทนไม่ได้ แต่ให้ที่ปรึกษากฎหมายได้ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนไม่มีที่ปรึกษากฎหมายให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ เว้นแต่เด็กหรือเยาวชนนั้นไม่ต้องการและศาลเห็นว่าไม่จำเป็นแก่คดีจะไม่แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้ก็ได้องค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีอาญาประกอบด้วยผู้พิพากษาอย่างน้อย 2 คน และผู้พิพากษสมทบอีก 2 คน ซึ่งอย่างน้อยต้องเป็นสตรี 1 คน เว้นแต่คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของผู้พิพากษานายเดี่ยว จะให้มีผู้พิพากษาหรือผู้พิพากษสมทบร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ ส่วนการพิพากษาคดีให้เป็นไปตามเสียงข้างมากของผู้พิพากษาและผู้พิพากษสมทบซึ่งเป็นองค์คณะพิจารณาคดีนั้นๆ

วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนมี 2 วิธีคือ

1. วิธีการที่ยังไม่ตัดอิสระภาพ เช่น ว่ากล่าวตักเตือน แล้วปล่อยตัวไป มอบตัวให้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองโดยวางข้อกำหนดให้ระวังเด็กหรือเยาวชนมิให้ก่อเหตุร้าย
2. วิธีการตัดอิสระภาพ เช่น ส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปยังสถานฝึกและอบรม สถานกักและอบรม หรือจำคุก

การคุมประพฤติเด็กและเยาวชน

การคุมประพฤติเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการตั้งแต่นั้นที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเด็กและเยาวชน และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 โดยในปี พ.ศ. 2595 ได้มีการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง) และสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง (ปัจจุบันยกฐานะเป็นกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด ต่อมาเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติ วันที่ 10 กรกฎาคม 2544 เรื่องแนวทางรูปแบบการลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล ข้อ 6 เรื่องการคุมประพฤติ เห็นชอบให้กรมคุมประพฤติเป็นหน่วยงานหลักในการคุมความประพฤติผู้กระทำความผิดทั้งในชั้น การชะลอการฟ้อง ชั้นการพิจารณาคดีและหลังการพิจารณาคดีของศาล ทั้งผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่ ประกอบกับพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 9 ตุลาคม 2545 ดังนั้นกรมคุมประพฤติและกรมพินิจฯ จึงได้มีการพิจารณาเตรียมการร่วมกัน โดยตกลงกำหนดการส่ง-มอบงานคุมประพฤติเด็กและเยาวชน ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2546 เฉพาะการดำเนินงานในขั้นตอนการควบคุมและสอดส่อง

คำจำกัดความของคำว่า “วิธีคุมประพฤติ” หมายถึง ข้อกำหนดทางตุลาการที่ใช้ต่อเยาวชนผู้กระทำความผิดให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่แน่นอน ซึ่งศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นผู้กำหนดขึ้นและยินยอมให้เยาวชนผู้นั้นยังคงอยู่ในชุมชน โดยมีพนักงานคุมประพฤติเป็นผู้ดูแล พนักงานคุมประพฤติทำหน้าที่ช่วยเหลือเยาวชนให้สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลจนบรรลุผลสำเร็จ ส่วนคำว่า “เด็ก” หมายถึง บุคคลอายุเกินกว่า 7 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์ “เยาวชน” หมายถึง บุคคลอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 4

การคุมประพฤติเด็กและเยาวชนจะเริ่มขึ้น เมื่อศาลมีคำพิพากษาปล่อยเด็กหรือเยาวชนไม่ว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นจะมีความผิดหรือไม่ก็ตามและสั่งคุมประพฤติไว้ โดยศาลอาจวางเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างเกี่ยวกับความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน

การคุมประพฤติเด็กและเยาวชน เป็นกระบวนการติดตาม ดูแล ให้คำแนะนำและช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชน โดยมีกำหนดเงื่อนไขการคุมประพฤติ จุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะแก้ไขเด็กหรือเยาวชนเป็นรายบุคคลและมุ่งที่จะป้องกันสังคมให้ปลอดภัย

การคุมประพฤติเด็กหรือเยาวชน แบ่งออกได้เป็น 2 กรณี คือ

1. กรณีที่เด็กและเยาวชนไม่มีความผิด

ในกรณีที่ศาลปล่อยเด็กหรือเยาวชนไปเพราะไม่มีความผิด แต่เด็กหรือเยาวชนนั้นมีความประพฤติเสียหาย ไม่เหมาะสม เพื่อสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนนั้นศาลอาจปล่อยตัวไปโดยวางเงื่อนไขคุมประพฤติ สำหรับระยะเวลาที่ศาลกำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ จะต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นจะมีอายุครบยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ และให้พนักงานคุมประพฤติมีอำนาจสอดส่องเด็กและเยาวชนได้ด้วย ถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนดศาลจะสั่งให้เด็กหรือเยาวชนไปรับการอบรมในสถานพินิจเป็นเวลาไม่เกินกว่า 1 ปี แต่ต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุ 24 ปีบริบูรณ์ ตามนัยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 100

2. กรณีเด็กหรือเยาวชนมีความผิด

2.1 เด็กหรือเยาวชนมีความผิด แต่ศาลเห็นว่าการวางเงื่อนไขคุมประพฤติจะเป็นผลดีแก่เด็กและเยาวชนยิ่งกว่าการลงโทษหรือใช้วิธีการฝึกอบรม ศาลอาจปล่อยตัวไปโดยวางเงื่อนไขคุมประพฤติ ซึ่งศาลอาจจะระบอการกำหนดโทษหรือระบอการลงโทษไว้ในระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี นับแต่วันศาลพิพากษา ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 และจะวางข้อกำหนดให้บิดามารดาผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ให้ระมัดระวังดูแลมิให้เด็กหรือเยาวชนนั้นก่อเหตุร้ายตลอดเวลาที่ศาลกำหนด ซึ่งต้องไม่เกิน 3 ปี และกำหนดจำนวนเงินตามที่เห็นสมควร เช่น ต้องชำระต่อศาลครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท ในเมื่อเด็กหรือเยาวชนนั้น ก่อเหตุร้ายขึ้นด้วยก็ได้ การวางข้อกำหนดบิดามารดาผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ เด็กและเยาวชนนั้นต้องอายุไม่เกิน 17 ปี ในวันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74, 75 ทั้งนี้ระยะเวลาที่ศาลจะกำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามระยะเวลาที่ศาลระบอการกำหนดโทษหรือระบอการลงโทษ และถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนดศาลอาจตักเตือนผู้กระทำความผิด หรือจะกำหนดโทษที่ยังไม่ได้กำหนดโทษหรือลงโทษที่รอไว้หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่งก็ได้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74 (5), 75 ประกอบด้วยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว มาตรา 99

2.2 เด็กหรือเยาวชนมีความผิด ศาลพิพากษาให้ส่งตัวไปกักและอบรมหรือส่งเด็กหรือเยาวชนไปยังโรงเรียนหรือสถานฝึกอบรม โดยกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำและขั้นสูงไว้ ซึ่งภายในระยะเวลาขั้นต่ำขั้นสูงดังกล่าว ศาลอาจปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนไปโดยวางเงื่อนไขคุมประพฤติ ซึ่งระยะเวลาที่ศาลจะกำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติจะต้องไม่เกินระยะเวลาขั้นสูงตามคำพิพากษาในคดีนั้น และถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด ศาลมีอำนาจ

ออกหมายเรียกหรือหมายจับเด็กหรือเยาวชนนั้นมาดักเตือนหรือส่งเด็กหรือเยาวชนนั้นไปกักและ
อบรม หรือส่งตัวไปยังโรงเรียนหรือสถานฝึกอบรมเป็นระยะเวลาไม่เกิน 1 ปีก็ได้ แต่ต้องไม่เกินกว่า
เด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว
และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 101

2.3 เด็กหรือเยาวชนมีความผิด ศาลพิพากษาให้ส่งตัวไปยังโรงเรียนหรือสถานฝึก
และอบรม เมื่อเด็กหรือเยาวชนนั้นได้รับการปล่อยตัวจากโรงเรียนหรือสถานฝึกและอบรม ถ้าศาล
ทราบเองหรือเมื่อผู้ปกครองโรงเรียนหรือสถานฝึกและอบรมร้องขอว่าสมควรจะกำหนดเงื่อนไขดังที่
ระบุไว้ในมาตรา 100 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาว
ชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ให้เด็กหรือเยาวชนนั้นปฏิบัติ ศาลมีอำนาจสั่งวางเงื่อนไขคุมประพฤติได้
แต่ไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นจะมีอายุครบยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ และถ้าเด็กหรือเยาวชนไม่ปฏิบัติ
ตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด ศาลจะสั่งให้เด็กหรือเยาวชนไปรับการอบรมในสถานพินิจเป็นระยะเวลาไม่เกิน
กว่า 1 ปี แต่ต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์

วิธีดำเนินการคุมประพฤติเด็กและเยาวชน แบ่งเป็นขั้นตอนก่อนศาลมีคำพิพากษา กับ
ขั้นตอนหลังจากศาลมีคำพิพากษา ดังนี้

1. ก่อนศาลมีคำพิพากษา

เป็นหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติฝ่ายประมวลข้อเท็จจริงคดีอาญา สถานพินิจ
และคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นขั้นตอนสืบเสาะและพินิจ คือ เมื่อเจ้าพนักงานตำรวจจับกุมเด็ก
หรือเยาวชนและพนักงานสอบสวนสอบถามเสร็จภายใน 24 ชั่วโมง จะต้องนำตัวส่งสถานพินิจฯ
พนักงานคุมประพฤติจะสืบเสาะข้อเท็จจริง โดยการสอบปากคำเด็กหรือเยาวชน บิดามารดา
ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสืบเสาะสภาพแวดล้อมอื่น ๆ นอกสถานที่ เช่น ที่บ้าน
ที่ทำงาน โรงเรียน แล้วแต่กรณี เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติทางครอบครัว ประวัติตัวเด็ก
หรือเยาวชน ประวัติการประกอบอาชีพ ฐานะ นิสัย ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม
เพื่อประมวลสาเหตุแห่งการกระทำความผิดและความเห็น เสนอรายงานสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็ก
หรือเยาวชนเสนอต่อศาล ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนถูกฟ้องทุกคดีก่อนที่ศาลพิพากษา

2. หลังจากศาลพิพากษา

เป็นขั้นตอนควบคุมและสอดส่อง คือ เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คุมประพฤติ
เด็กหรือเยาวชนไว้แล้ว พนักงานคุมประพฤติฝ่ายควบคุมและสอดส่องจะทำบันทึกการสอดส่อง ซึ่ง
มีรายละเอียดเกี่ยวกับเงื่อนไขต่าง ๆ ตามคำสั่งศาล กำหนดวันรายงานตัวและรายละเอียดที่
กำหนดไว้มอบให้เด็กหรือเยาวชน บิดามารดาหรือผู้ปกครอง สำหรับเป็นคู่มือเตือนผู้ถูกคุมความ
ประพฤติให้ปฏิบัติและมารายงานตัวตามกำหนดนัด พนักงานคุมประพฤติจะอธิบายคำสั่งและ

เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ศาลกำหนดให้เด็กหรือเยาวชนผู้ถูกลงโทษประพฤติผิด บิดามารดาหรือผู้ปกครองฟัง เพื่อจะได้เข้าใจชัดเจนเรื่องการปฏิบัติตัวในระหว่างที่ถูกคุมประพฤติ การมารายงานตัวในวันนัด และคำแนะนำในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู และควบคุมดูแลผู้ถูกลงโทษประพฤติผิด

ในระหว่างการคุมประพฤติ ผู้ถูกลงโทษประพฤติผิดจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด พนักงานคุมประพฤติจะทำหน้าที่แก้ไข บำบัด ฟื้นฟู ผู้ถูกลงโทษประพฤติผิดให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขคุมประพฤติ และทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ ตักเตือน ช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชน บิดามารดาหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งที่จะแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนให้ปฏิบัติตนเป็นเด็กดี เป็นการวางแผนแก้ไขเป็นรายบุคคล เมื่อครบกำหนดระยะเวลาการคุมประพฤติ ถ้าผู้ถูกลงโทษประพฤติผิดปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดด้วยดี พนักงานคุมประพฤติจะรายงานศาลเมื่อพ้นการคุมประพฤติ

กรณีผู้ถูกลงโทษประพฤติผิดไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด

พนักงานคุมประพฤติจะพิจารณาว่าการประพฤติผิดเงื่อนไขนั้น เป็นสาระสำคัญในการคุมประพฤติหรือไม่ ถ้าประพฤติผิดเล็กน้อย ก็ถือว่ากล่าวตักเตือนก่อนที่จะรายงานศาลเพื่อ กำหนดโทษที่ยังไม่กำหนดหรือลงโทษที่รอไว้ หรือใช้วิธีการเข้มงวดยิ่งขึ้น ถ้าพนักงานคุมประพฤติ ระบุว่ากล่าวตักเตือนแล้ว แต่ผู้ถูกลงโทษประพฤติผิดยังไม่พยายามปรับปรุงตนเอง พนักงานคุมประพฤติ ถึงจะรายงานศาล

กรณีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไป

ในระหว่างการคุมประพฤติอาจมีพฤติการณ์เกี่ยวกับการคุมประพฤติของผู้ถูกลงโทษ ประพฤติเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งศาลย่อมมีอำนาจที่จะแก้ไขเพิ่มเติมหรือเพิกถอน หรือกำหนดเงื่อนไข ที่ยังไม่ได้กำหนดไว้เพิ่มเติมขึ้นอีก หรือศาลจะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่งที่ได้อยู่ในดุลพินิจของ ศาลที่จะเห็นสมควร

แนวทางการให้ความช่วยเหลือแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนกระทำผิด

- 1) การแก้ไขปัญหาคควรเน้นที่ปัญหาปัจจุบันและมุ่งแก้ไขพฤติกรรมที่แสดงออก มี เป้าหมายในการแก้ไขและค้นหาสาเหตุของปัญหา
- 2) มีเป้าหมายในการแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหาตามลำดับ หรือใช้วิธีการแก้ปัญหา หลาย ๆ วิธี
- 3) การแก้ปัญหาคควรใช้วิธีที่เหมาะสม และตรงตามสภาพปัญหา/ความต้องการของ เด็กและเยาวชน

4) ควรนำผู้ปกครองและสมาชิกในครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้จากการศึกษาเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดเป็นปัญหามาจากความรุนแรงในครอบครัว ดังนั้นการแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนกระทำผิดจึงต้องแก้ปัญหามาจากความรุนแรงในครอบครัวไปพร้อม ๆ กัน

5) มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เด็กและเยาวชนและครอบครัวของเด็กด้วย เช่น ความสามารถด้านกีฬา งานอดิเรก ปัญหาที่เกิดจากครอบครัว เป็นต้น

6) ควรมีการประเมินมาตรการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องและมีวิธีการแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธี ดังเช่นบทบาทของครอบครัวในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชน

- เข้าใจปัญหา สาเหตุและมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือแก้ไข
- ไม่ลงโทษรุนแรงหรือข่มขู่ รับฟังและพูดถึงข้อเท็จจริงด้วยเหตุผล
- ให้ความรักความเข้าใจในการดูแลช่วยเหลือ
- นำบุตรออกจากสภาพแวดล้อมที่มีสารเสพติด (ถ้าสามารถทำได้)
- ให้อยอมรับระดับความสามารถและปัญหาทางอารมณ์จิตใจของลูก ที่ส่งผลต่อ

พฤติกรรมการเรียนรู้

- ให้บิดามารดาเข้าใจสภาพปัญหาครอบครัว ปัญหาของบิดามารดาที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด อารมณ์จิตใจของลูก ซึ่งให้เห็นถึงสภาวะปัญหาปัจจุบันว่าส่งผลต่ออนาคตอย่างไร บิดามารดาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองและปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ครอบครัว

- แนะนำการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในครอบครัว การสร้างความสุข การสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สถิติคดีสอดส่องเด็กและเยาวชนสำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา

สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา มีอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานใน 6 เขตพื้นที่ ได้แก่ เขตสายไหม บางเขน ดอนเมือง จตุจักร หลักสี่ ลาดพร้าว มีสถิติการรับคดีใหม่ดังนี้

ตารางที่ 2.1

สถิติจำนวนคดีสอดส่องเด็กและเยาวชน ปีงบประมาณ 2549-2551

ปี พ.ศ.	2549	2550	2551 (ต.ค. 50)
จำนวน (ราย)	217	243	33

ตารางที่ 2.2

สถิติคดีสอดส่องเด็กและเยาวชน จำแนกตามคำพิพากษาของศาล

ประจำเดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2550

คำพิพากษา \ เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
ศาลรอกการลงโทษ	16	23	25	18	16	12	16	21	29	32	29
ปล่อยตัวจากสถานฝึก/ สถานพินิจฯ	0	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0
รวม	16	23	25	18	16	15	16	21	29	33	29
คดีที่ศาลสั่งทำงาน บริการสังคม	10	11	9	6	8	5	2	5	21	9	8
คดีที่ศาลไม่ได้สั่ง ทำงานบริการสังคม	6	12	16	12	8	10	14	16	8	24	21
รวม	16	23	25	18	16	15	16	21	29	33	29

ตารางที่ 2.3

สถิติคดียุติคดีฟ้องเด็กและเยาวชน จำแนกตามฐานความผิด

ประจำเดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2550

หน่วย : ราย

เดือน ฐานความผิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
ความผิดต่อเจ้าพนักงาน					1						
ความผิดเกี่ยวกับเอกสาร											
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	2	2	2		1	1		3	3	1	1
ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย		2	1	1	2	3	1	2	1	6	1
ความผิดต่อเสรีภาพ	2	1	3			1	1	1			1
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน		7	9	6	4	2	6	7	7	12	15
ความผิดฐานบุกรุก						1	2	1			
ความผิดฐานขับรถประมาท	3							5			1
พ.ร.บ. ยาเสพติด		7	9	11	7	4	4		5	10	10
พ.ร.บ. สารระเหย					1						

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

หน่วย : ราย

เดือน ฐานความผิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
พ.ร.บ. การพนัน	1	1						2			
พ.ร.บ. อาวุธปืน		1	1				2		1	3	
พ.ร.บ. ป่าไม้ ป่าสงวน											
พ.ร.บ. จราจรทางบก		1									
อื่น ๆ	8	1							12		
รวม	16	23	25	18	16	12	16	21	29	32	29

ที่มา: สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลอาญา

บทบาทของครอบครัวในระหว่างการคุมประพฤติ

จะอย่างไรหากท่านเป็นบิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็กหรือเยาวชนที่เป็นผู้ถูกคุม
ความประพฤติ

1. ให้ปากคำต่อพนักงานคุมประพฤติตามความเป็นจริง เพื่อพนักงานคุมประพฤติสามารถวางแผนการช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชนได้อย่างเหมาะสม
2. ให้นำเด็กหรือเยาวชนไปรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติตามกำหนดนัด ถ้าวันนัดตรงกับวันหยุดราชการให้ไปก่อนหรือหลังวันนัดซึ่งเป็นวันเปิดทำการ
3. หากมีข้อขัดข้อง เด็กหรือเยาวชนเจ็บป่วยไม่สามารถไปรายงานตัวได้ให้โทรศัพท์เขียนจดหมาย หรือให้ผู้อื่นมาแจ้งให้พนักงานคุมประพฤติทราบโดยด่วนที่สุด เพื่อขอเลื่อนนัดรายงานตัว และให้รีบนำเด็กหรือเยาวชนไปรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติทันทีที่ทำได้
4. ให้เด็กหรือเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่สำนักงานคุมประพฤติจัด เช่น โครงการพึงธรรม โครงการอบรมต่าง ๆ กาทำงานบริการสังคม เป็นต้น
5. ให้ความร่วมมือในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนตามคำแนะนำของพนักงานคุมประพฤติและอาสาสมัครคุมประพฤติ
6. หากเด็กหรือเยาวชนมีความจำเป็นต้องย้ายที่อยู่ไปจากที่พักอาศัยที่ได้แจ้งไว้กับพนักงานคุมประพฤติ หรือจะเดินทางไปศึกษาหรือไปทำงานต่างประเทศต้องแจ้งให้พนักงานคุมประพฤติทราบโดยด่วน

7. หากเด็กหรือเยาวชนถูกจับดำเนินคดีใหม่ ต้องแจ้งให้พนักงานคุมประพฤติทราบโดยด่วน

8. หากครอบครัวมีความรู้สึกในทางลบหรือมีทัศนคติที่ไม่ดี หรือมีความไม่สบายใจต่อการกระทำของเด็กหรือเยาวชน ให้ติดต่อขอคำปรึกษาแนะนำได้จากพนักงานคุมประพฤติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐศิษย์ ทวีสุข (2537, น. 1) ศึกษาบทบาทครอบครัวในการดูแลผู้ถูกคุมประพฤติ ศึกษาเฉพาะกรณีผู้อุปการะผู้ถูกคุมประพฤติกรมราชทัณฑ์ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านสัมพันธภาพระหว่างผู้อุปการะกับผู้ถูกคุมประพฤติในเรื่องเกี่ยวกับความห่วงใย การยินดีต้อนรับ ความระแวดระวัง ความรู้สึกผูกพัน ความใกล้ชิดรู้เรื่องราว การพบปะพูดคุยร่วมกิจกรรม การปรับทุกข์ปรึกษาหารือ การกระทบกระทั่งกันอยู่ในระดับค่อนข้างดี ซึ่งผลส่วนหนึ่งมาจากลำดับความใกล้ชิดทางเครือญาติ การติดต่อสัมพันธ์กันมานาน และกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ได้ผ่านการพิจารณาเบื้องต้นจากกรมราชทัณฑ์ก่อนปล่อยตัวออกมาคุมประพฤติ ด้านการดูแลผู้ถูกคุมประพฤติทั้งในเรื่องการดำรงชีพ เกี่ยวกับการติดต่อหางาน ที่พัก การดูแลยามเจ็บป่วย และการปรับตัวเข้ากับครอบครัว สังคม เกี่ยวกับความใกล้ชิดในการดูแล ให้กำลังใจ การปรับตัวเข้ากับญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน การพาไปงานสังสรรค์ต่าง ๆ ผู้อุปการะมีส่วนให้การสนับสนุนช่วยเหลือผู้ถูกคุมประพฤติได้ในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะของผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผู้อุปการะมีส่วนสำคัญต่อการดูแลให้การช่วยเหลือผู้ถูกคุมประพฤติ สัมพันธภาพระหว่างกันก็ค่อนข้างดี การดูแลให้การช่วยเหลือด้านการดำรงชีพ การปรับตัวเข้ากับครอบครัว สังคม ผู้อุปการะได้แสดงบทบาทหน้าที่ได้ตามสมควร แต่มีบางเรื่องที่ต้องพัฒนา ให้ความรู้ความเข้าใจโดยเฉพาะด้านการดูแลให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมประพฤติและบริการทางสังคม ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกรมราชทัณฑ์ควรจะมีการกำหนดนโยบาย วางมาตรการที่จะส่งเสริม สนับสนุน ให้ความรู้แก่ครอบครัวในการเข้ามามีบทบาทในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้มากที่สุด เพื่อเสริมสร้างสถาบันครอบครัว อันจะช่วยลดภาระทางราชการในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด

วรชาติ แสนคำ (2543, น. 1) ศึกษาลักษณะทางจิตใจของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ลักษณะทางจิตใจของเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เป็นปกติ มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองในระดับปานกลาง มีการมุ่งอนาคต และสามารถควบคุมตนเองได้ในระดับปานกลางเช่นกัน

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจิตใจของเด็กและเยาวชน ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษาของเด็กและเยาวชน สาเหตุการกระทำผิดประเภทคดี และการมีความสัมพันธ์กับผู้กระทำผิดอื่น จากการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนควรให้ความสำคัญกับการจำแนกเด็กและเยาวชนที่มีลักษณะทางจิตใจต่างกันออกจากกัน เพื่อป้องกันการถูกชักจูงและเลียนแบบ
2. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนควรจัดสรรบุคลากรด้านสังคมสงเคราะห์ และจิตวิทยาเพื่อทำหน้าที่ช่วยพัฒนาจิตใจเด็กและเยาวชนเมื่อถูกควบคุมอยู่
3. อบรมเด็กและเยาวชนที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่ดี กลับไปอยู่ในสังคมได้
4. ครอบครัวต้องช่วยอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เด็กสามารถซึมซับ มีทัศนคติต่อตนเองที่ดี สามารถควบคุมตนเองแยกแยะได้ว่าสิ่งไหนผิด สิ่งไหนถูก
5. การศึกษาทั้งในและนอกระบบควรให้ความรู้ด้านกฎหมายเบื้องต้นแก่เด็ก เนื่องจากสาเหตุส่วนใหญ่ในการกระทำผิดส่วนหนึ่งมาจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์
6. ให้ความรู้แก่ชุมชนถึงสาเหตุที่เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดส่วนใหญ่มาจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพื่อให้ชุมชนได้ช่วยดูแล ตักเตือนเด็กที่มีพฤติกรรมที่ล่อแหลมต่อการกระทำผิด ให้ประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบของกฎหมายและวัฒนธรรม

ปิยะวดี สิงห์พันธ์ (2544, น. 1) ศึกษาแนวทางการป้องกันปัญหาความขัดแย้งและการเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น พบว่า แนวทางการเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว บิดา มารดาที่มีสถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ ภูมิหลังทางครอบครัว และจำนวนบุตรต่างกัน มีแนวทางการเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน โดยบิดามารดาส่วนใหญ่เห็นว่าการสร้างพฤติกรรมการดูแลรับผิดชอบบุตรวัยรุ่น และการให้ความใกล้ชิดสนิทสนมบุตรวัยรุ่น จะเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว

จริยาวดี เชื้อนเพชร (2547, น. 1) ศึกษาการพัฒนาโครงการครอบครัวอบอุ่น ของ กองสังคมสงเคราะห์ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร พบว่า สาเหตุที่เข้าร่วมกิจกรรมครอบครัวอบอุ่นคือ จากการประชาสัมพันธ์โดยตรงจากเจ้าหน้าที่กองสังคมสงเคราะห์ และมีความคาดหวังที่จะนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยต่อการจัดโครงการครอบครัวอบอุ่นอยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างมีลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวก่อนเข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับมาก พิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านความรักความห่วงใย ด้านการทำกิจกรรมร่วมกัน ด้านความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ และด้านการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจอยู่ในระดับมาก และกลุ่มตัวอย่างมีลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวหลังเข้าร่วมโครงการอยู่ใน

ระดับมาก โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านความรักความห่วงใย และด้านความรับผิดชอบต่อน้ำที่อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการทำกิจกรรมร่วมกันและด้านการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจอยู่ในระดับมาก และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการครอบครัวอบอุ่น ต้องนำข้อมูลของประชาชนเป็นศูนย์กลาง การจัดหลักสูตรโครงการครอบครัวอบอุ่นควรปรับปรุงหลักสูตรให้มีความหลากหลาย นอกจากนั้นควรลดเนื้อหาวิชาการให้น้อยลงและเพิ่มเนื้อหาด้านอื่น ๆ ให้มากขึ้น และควรจัดกิจกรรมแบบพักค้างที่ต่างจังหวัด เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาโครงการครอบครัวอบอุ่นให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อกลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด

อนุชา รัญญพันธ์ (2542, น. 1) ศึกษาบทบาทของสถาบันครอบครัวต่อการประพฤติดุติระเบียนวินัยของนักเรียนนักศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนอุดรพิทยการ-ช่างกล พบว่าบทบาทของสถาบันครอบครัวต่อความประพฤติผิดระเบียบวินัยของนักเรียนนักศึกษาโดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านบทบาทสถาบันครอบครัว ด้านการอบรมเลี้ยงดู ด้านสภาพแวดล้อมของบ้านและโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง และข้อเสนอแนะจากการวิจัยพบว่า ประเด็นที่มีบทบาทต่อพฤติกรรมมากกว่าข้ออื่น ๆ คือ ความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งสามารถส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้น จึงเป็นประเด็นที่ทั้งพ่อแม่ ครูอาจารย์ ควรให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว และหาทางส่งเสริมให้เกิดผลในทางบวก เพื่อลดพฤติกรรมกระทำผิดระเบียบวินัยของนักเรียนต่อไป ในการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองที่ตามใจเกินไปและบังคับเกินไป มีผลไปในทางลบค่อนข้างสูง ดังนั้น พ่อแม่ควรพยายามเข้าใจถึงจิตวิทยาวัยรุ่นและโรงเรียนควรได้จัดให้มีการอบรมปฐมนิเทศ ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง สภาพแวดล้อมจากเพื่อนและการได้อยู่หอพักโดยปราศจากผู้ปกครองดูแลมีโอกาสเสี่ยงสูงที่จะทำให้นักเรียนนักศึกษามีพฤติกรรมในทางลบ ดังนั้น พ่อแม่ ครูอาจารย์จึงควรให้การดูแลเอาใจใส่สอดส่อง ตลอดจนชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนในทางที่เหมาะสมให้กับเด็กอยู่เสมอ

วรพร นรเศรษฐวิวัฒน์ (2548) ศึกษาปัจจัยด้านสัมพันธภาพในครอบครัวต่อการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน พบว่า เด็กและเยาวชนชายกับหญิงที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวมีวิธีการแก้ไขปัญหาก็แตกต่างกัน โดยเด็กและเยาวชนชายจะใช้วิธีการใช้เวลาส่วนใหญ่ออกไปอยู่ข้างนอกกับกลุ่มเพื่อน แต่เด็กและเยาวชนหญิงจะใช้วิธีการหนีออกจากบ้านเป็นวิธีในการแก้ไขปัญหาในการศึกษากลุ่มประชากรยังพบอีกว่าทุกคนล้วนมีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา หรือพี่น้อง ทุกครอบครัวจะมีปัญหาอย่างน้อย 1 คู่ นอกจากนี้ยังพบว่า บิดามารดาของเด็กและเยาวชนมีปัญหาความสัมพันธ์ทุกครอบครัว โดยส่วนใหญ่จะเลิกร้างกัน และจำนวนคู่ที่เลิกร้างกันส่วนใหญ่จะมีคู่สมรสใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาจะส่งผลกระทบต่อจิตใจของเด็กและเยาวชนมากที่สุด ลักษณะสัมพันธภาพในครอบครัวตามความคิดเห็น

ของกลุ่มประชากรพบว่าสัมพันธภาพในครอบครัวมีปัญหาขาดความสมดุลในเรื่องการให้ความรัก ความเอาใจใส่ การให้อิสภาพแก่สมาชิกและขอบเขตความสัมพันธ์ในการยืดหยุ่นให้สมาชิกเปิดรับ สิ่งใหม่ ๆ ที่มีมากเกินไปหรือน้อยเกินไป ครอบครัวไม่มีเวลาอยู่ร่วมกัน มีความห่างเหินไม่แสดง ออกถึงความรู้สึกขาดความเป็นกันเองเปิดเผย สมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจเรื่องของคนและกัน ไม่มีการร่วมกิจกรรมกันแม้ในวันหยุดพักผ่อน

กรอบแนวคิด

